
BULETINUL CERCULUI DE ISTORIE VECHĂ ȘI ARHEOLOGIE

UNIVERSITATEA „LUCIAN BLAGA” DIN SIBIU
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI PATRIMONIU
CATEDRA DE ISTORIE ANTICĂ ȘI MEDIEVALĂ

CERCUL DE ISTORIE VECHĂ ȘI ARHEOLOGIE
„Vladimir Dumitrescu”

BULETINUL

CERCULUI DE ISTORIE VECHĂ ȘI ARHEOLOGIE

VLADIMIR DUMITRESCU

II

2003

EDITURA UNIVERSITĂȚII „LUCIAN BLAGA”
SIBIU

MEMBRII DE ONOARE

Profesor univ. dr. Sabin Adrian Luca

COLECTIVUL DE REDACȚIE

Șeful cercului
Raluca Teodorescu

Secretar științific
Diana Dăvîncă

Membrii ai colegiului de redacție
Diana Sztancs
Maria Panait
Dumitrescu-Chioar Florian

COORDONATOR

Asistent univ. Silviu Istrate Purece

**Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu
Facultatea de Istorie și Patrimoniu
Cercul de Istorie Veche și Arheologie
„Vladimir Dumitrescu”
B-dul Victoriei, nr. 5-7, 2400 Sibiu, România
Tel. 0269/214468 int. 105; E-mail: cerc_arheo@yahoo.com**

Cuprins

Introducere	5
Studii și articole	
Raluca Teodorescu, Anamaria Șeulean, Rodica Diaconescu, Diana Sztancs	Înmormântările tumulare cu ocră pe teritoriul României .....7 Aspecte privind credințele geto-dacilor .....21 Aspecte de viață socială: familia romană .....27 Considerații privind arheologia informatizată.....33
Prezentări de monumente	
Maria Panait, Călin Stăniloiu	Castrul Arutela (județul Vâlcea).....37 Șantierul arheologic de la Roșcani (jud. Hunedoara), campaniile 2002-2003.....43
Diana Dăvâncă,	Campania din vara anului 2003 de la Hunedoara- <i>Grădina Castelului</i> 47
Personalități ale arheologiei românești	
Mădălina Gâscă,	Constantin Daicoviciu.....51
Abrevieri bibliografice	53

Introducere

Cu intenția de a fructifica cercetarea studențească în domeniul istoriei vechi și al arheologiei, lansăm cel de-al doilea număr al buletinului cercului pe anul 2003. Odată cu acest nou număr dorim să începem o nouă etapă în ceea ce privește activitatea Cercului de Istorie Veche și Arheologie din Sibiu. Considerăm ca fiind extrem de importantă extinderea sferei de activitate a cercului, urmărind odată cu aceasta inițierea unor colaborări între cercul nostru și alte organizații studențești de acest tip. În acest sens trebuie precizat faptul că intenționăm primirea de noi membri cu statut de membri-corespondenți în cadrul cercului nostru pentru aceasta fiind necesară trimiterea unei cereri de înscriere pe adresa de e-mail a cercului sau prin poștă pe adresa Facultății de Istorie și Patrimoniu, ambele fiind menționate în pagina a doua din prezentul Buletin. Cei interesați vor primi pe adresa lor de e-mail sau prin poștă statutul cercului pentru a putea lua cunoștință de calitatea pe care doresc să o obțină în cadrul cercului nostru.

Suntem de asemenea interesați în primirea și acceptarea unor oferte de același gen sau altele, venite din partea organizațiilor științifice studențești în speranța unei colaborări mai strânse între membrii cercului nostru și ai celorlalte cercuri.

Având în vedere faptul că acest număr este rezultatul muncii nu numai a celor care și-au redactat articolele, ci și a colectivului de redacție din care fac parte și studenți din anul I, dorim ca acest nou număr din buletin să constituie o chemare adresată studenților nou-veniți în cadrul facultății noastre să se alăture încă de pe acum echipei care susține această revistă studențească. Considerăm ca fiind un bun început pentru o viitoare carieră științifică participarea activă, chiar și din partea studenților din anul I la redactarea acestui buletin.

În încheiere dorim să precizăm că cercul nostru guvernează doar seria acestui buletin studențesc, responsabilitatea temeiului științific al articolelor publicate în acesta aparținând în exclusivitate autorilor.

Redacția

Înmormântările tumulare cu ocră pe teritoriul României

Raluca Teodorescu

Problema înmormântărilor cu ocră are o importanță deosebită pentru înțelegerea conținutului perioadei de tranziție la epoca bronzului, cât și pentru a analiza influența pe care au avut-o înmormântările tumulare cu ocră asupra definitivării procesului de formare a epocii bronzului. Perioada de trecere la epoca bronzului este, de altfel, extrem de controversată, discuțiile existând chiar și în privința fenomenului înmormântărilor cu ocră ca fiind o manifestare a unei culturi de sine stătătoare sau ca un aspect care apare în diverse complexe culturale.

Cronologic, complexul înmormântărilor cu ocră din stepele nord-pontice e mai nou decât cultura tripoliană propriu-zisă și durează până în epoca bronzului¹. Poziția cronologică a acestui complex față de cultura tripoliană a fost asigurată prin observația stratigrafică de la Khalepie, din Ucraina. Astfel, s-a determinat pe cursul Niprului, în regiunea nordică de răspândire a culturii Tripolie și în stepele de pe litoralul nordic al Mării Negre o etapă de dezvoltare târzie a culturii Tripolie, denumită convențional Gorodsk-Usatovo², documentată prin așezări și morminte tumulare. De menționat este succesiunea din interiorul grupului înmormântărilor cu ocră stabilită de Artamonov în funcție de tipurile de construcție a mormintelor astfel: *yamy*, *catacombe* și *srubi*, succesiune modificată ulterior de V. Gordon-Childe care întrezărește o fază în care în unele regiuni se menține înmormântarea *yamy* mai mult, în condițiile în care ceramica și obiectele de podobă din acest tip de morminte aparțin culturii catacombelor³ (caracterizată prin pozițiile scheletelor cu picioarele întinse în unghi ușor față de corp, arcuirea laturii de est a camerei funerare în formă de boabă de fasole și catacombă).

1. Clasificarea înmormântărilor cu ocră

VI. Zirra cunoaște pe teritoriul României 48 de complexe tumulare cu ocră, în concepția sa distingându-se 3 etape cronologice, cărora le corespund și grupe regionale. Primei etape din Moldova, care urmează după faza Cucuteni B, îi corespund în Oltenia grupa înmormântărilor vechi, iar în Muntenia cele mai vechi morminte de la Brăilița și Gurbănești. A doua etapă din Moldova, contemporană cu cultura Gorodsk-Usatovo are ca și corespondenți în Muntenia mormântul cu

¹ M. P. Dimbovița, *Date noi asupra înmormântărilor cu ocră în Moldova*, în *SCIV*, 1, 1950, 2, pp. 109-125.

² T. S. Passek, *Periodizarea așezărilor tripoliene*, în *MCA a URSS*, nr. 10, 1959, p. 157.

³ M. P. Dâmbovița, *op. cit.*, pp. 109-125.

vas pictat de la Brăilița, mormintele vechi de la Ploiești-Triaj și restul mormintelor de la Gurbănești. Ultima etapă în Moldova e post-usatoviană, corespunzând în Muntenia mormintelor recente de la Brăilița și grupei Verbița din Oltenia. Movila de la Ploiești-Triaj e considerată cea mai nouă dovadă a înmormântărilor cu ocră la sud de Carpați.⁴ D. Berciu consideră că cele mai vechi înmormântări cu ocră sunt fie anterioare, sfârșitul neoliticului, fie post Cucuteni, dar anterior Usatovo⁵. Eugen Comșa consideră că înmormântările tumulare cu ocră - scheletele chircite pe spate și colective întinse, aparțin unor comunități diferite, debutul migrației popoarelor cu morminte tumulare spre vest fiind situată cronologic în faza Cucuteni A3, fapt dovedit de tumulii de la Cainari-cultura Grednji Stog II⁶. I. Nestor ca urmare a săpăturilor efectuate la Glăvăneștii Vechi stabilește cu certitudine că înmormântările cu ocră sunt posterioare fazei Cucuteni B⁷.

2. Repertoriul arheologic al descoperirilor

Pe teritoriul României nu se constată o repartizare uniformă a descoperirilor arheologice în materie de morminte tumulare cu ocră. În stadiul actual al cercetărilor și conform bibliografiei la care am avut acces constatăm existența acestora într-un singur caz în spațiul intracarpatic, în condițiile în care în Banat constatăm existența înmormântărilor tumulare cu ocră la Bodo și Moldova Veche-Ostrovu Mare.

Din punct de vedere al evoluției cultural-istorice din neolitic, Moldova, prin poziția ei geografică, a venit în contact mai curând cu populațiile indoeuropene, al doilea val originar din Asia fiind documentat prin înmormântările cu ocră din movile, acum introducându-se și formele de vas tipice decorate cu șnurul.

O problemă deosebită o prezintă pentru stabilirea cronologiei relative mormintele cu schelete întinse de la Holboca și Corlăteni, considerate de majoritatea cercetătorilor ca fiind cele mai vechi morminte tumulare din România.

---

⁴ Fl. Burtănescu, *Considerații asupra unor morminte tumulare de pe teritoriul României*, în *TD*, 17, 1996, 1-2, pp. 87-116; D. Popescu, *Asupra începuturilor epocii bronzului în România*, în *SCIV*, 16, 1985, 2, pp. 323-335.

⁵ D. Berciu, *Probleme ridicate de săpăturile arheologice din Oltenia (1949- 1951)*, în *SCIV*, V, 1954, 3-4, pp. 343- 357.

⁶ E. Comșa, *Mormintele tumulare cu ocră pe teritoriul României*, în *Symposia Thracologica*, 1990, pp. 3-27.

⁷ I. Nestor și colab., *Șantierul Valea Jijiei*, în *SCIV*, 1, 1950, 1, pp. 28-32.

Astfel Florin Anastasiu și Nicolae Harțuche includ grupa I a mormintelor de la Holboca fazei a doua a înmormântărilor cu ocră, etapei finale a eneoliticului–Horodiștea- Foltești, Cernavodă, Gorodsk- Usatovo⁸. Aceleași faze sunt incluse și unele morminte de la Corlăteni. Sebastian Morintz include Holboca în primul orizont al înmormântărilor tumulare de la noi, al 3- lea al pătrunderilor răsăritene corespunzătoare în stepele nord- pontice culturii Jamnaja⁹, iar Ecsedy include Holboca, Valea Lupului și Glăvăneștii Vechi- alături de unele descoperiri din Bulgaria și estul Ungariei, în mișcarea spre vest a populației Jamnaja, corespunzătoare culturii Cernavodă III¹⁰.

La Corlăteni, *D. Stadole*, MIT1 (mormântul principal) are scheletul chircit pe dreapta, capul spre nord, mâinile îndoite și aduse în dreptul feței. Între genunchi și braț existau patru pandantive de os și două vase. Acesta este suprapus de un alt mormânt al cărui schelet are brațele de-a lungul corpului și picioarele paralele. Peste schelet este ocră roșu. Tot la Corlăteni, *D. Cetății*, s-a cercetat altă movilă care are la bază o vatră cu cioburi specifice bronzului timpuriu. Mormântul este întins cu brațele pe lângă corp, genunchii îndoși pe dreapta, sub schelet s-a descoperit o rogojină iar peste oase urme de ocră. Mormântul nu are inventar¹¹.

La Holboca există trei grupe distincte: în centru se află M 21-22, 23-25, caracterizate prin poziția chircită a scheletului, picioarele îndoite din genunchi; grupul intermediar cuprinde M 9,17,34,35,37 caracterizate prin schelete chircite pe spate sau cu înclinare pe o parte cu picioarele moderat chircite, cu una din mâini întinsă și cealaltă îndoită. Grupul din marginea de vest-nord-vest a movilei conține trei morminte 28-30, 33, 36. Aceste trei grupe sunt considerate de Fl. Burtănescu mici necropole familiale, fiind incluse în cultura catacombelor¹².

Un număr mare de cercetători remarcă apropierea dintre M 2- Corlăteni și mormântul triplu M 28-30 de la Moldova. Acesta este foarte bine reliefată într-un articol al lui Fl. Burtănescu, asupra căruia nu mai insistăm în continuare¹³. Certă este totuși și apropierea ambelor înmormântări de cele ale purtătorilor culturii Mariopol care în cursul migrației spre vest au asimilat elemente Jamnaja, s-au stabilit în nord-vestul Moldovei și apoi în spațiul intracarpatic (în Transilvania) fapt evidențiat de necropola plană de înmormântare de la Decea Mureșului.

⁸ Fl. Burtănescu, *op. cit.* în *TD*, 17, 1996, 1-2, pp. 87-116.

⁹ *Ibidem*, pp. 87-116.

¹⁰ *Ibidem*, pp. 87-116.

¹¹ D. Tudor, *Șantierul Corlăteni*, în *SCIV*, 4, 1953, 1-2, pp. 408-412; E. Comșa, *Mormintele cu ocră descoperite la Corlăteni*, în *TD*, III, 1982, pp. 85-88.

¹² E. Comșa, *Mormintele cu ocră de la Holboca*, în *TD*, VI, 1985, 1-2, pp.152-154.

¹³ Fl. Burtănescu, *op. cit.*, în *TD*, 17, 1996, 1-2, pp. 87-116.

În tumulul de la Brăilița (județul Galați) au fost descoperite douăzeci de morminte, scheletele fiind așezate în poziție chirchită dar având orientări diferite. Un singur mormânt e dublu însă în toate se remarcă ocrul în cantități mari pe craniu și pe picioare. Doar opt morminte au inventar în necropolă, acesta fiind reprezentat de trei perle tubulare, o perlă inelară de os, două tubulare de cupru sau bronz (M 3), o perlă de os și șase de dentalium (M 6), un vas de lut, două perle tubulare de cupru sau bronz (M 8), o lamă de silex și o perlă tubulară de cupru sau bronz (M 9), o lamă de silex și un obiect de bronz distrus (M 10), vas tronconic (M 17), vas cu capac și colier din 156 perle (M 20)¹⁴. Beneficiind de un studiu antropologic s-a constatat asemănarea în privința fondului protoeuropoid a înmormântărilor de la Brăilița cu cele de la Holboca, Glăvăneștii Vechi, Corlăteni și din necropola plană de la Stoicani, caracterizată prin înmormântări cu ocrul. Diferențierea constă în prezența, la Brăilița a amestecului mediteranean, în timp ce la Holboca, de exemplu elementul brahocratic este predominant. Astfel, în categoria protoeuropeizi au fost încadrate mormintele 5, 10, 12, 17, mediteraneene fiind două morminte cu subiecții de sex feminin, mormintele 1 și 2.

La Valea Lupului (județul Iași) într-un tumul cu înălțimea de 7 m și diametrul de 70 m a fost descoperit un mormânt din categoria „în mormântărilor cu ocrul”, M 5, cu schelet matur, așezat pe spate cu fața în sus și brațele pe lângă șolduri, puțin chirchite spre dreapta. Pe fundul gropii s-a evidențiat umplutura cu papură¹⁵.

La Glăvăneștii Vechi (județul Iași) au fost descoperite opt morminte de înhumare în gropi simple în formă de puț (tipul Jamnaja din Rusia)- poziția scheletelor fiind chirchită pe spate sau într-o parte iar orientarea scheletelor variabilă în T 1. Inventarul este reprezentat de o cupă grosolană de lut ars în mormântul unui fœtus și de un inel spiralic de buclă și 2 pandantive în formă de nasture în mormântul unei femei. Importantă pentru datarea tumulului este descoperirea, la baza movilei, *in situ*, a resturilor calcinate ale unei construcții mai din Cucuteni B. În T 2 s-a cercetat un mormânt cu ocrul fără inventar și resturi *in situ* de colibe liniar-ceramice iar în T 3 nu s-a descoperit nici un mormânt, în schimb pământul de umplutură al movilei conținea fragmente ceramice și bucăți de chirpic ars aparținând civilizației Cucuteni B¹⁶.

În movila de la Vinători (județul Galați), M 10, 11 și 13 aparțin perioadei de tranziție la epoca bronzului – Foltești târziu. M 10 are groapa în formă dreptunghiulară, conține șase schelete ușor chirchite: doi maturi, patru copii,

¹⁴ Harțuche, Dragomir, *Săpăturile de la Brăilița*, în *MCA*, III, pp. 139-147.

¹⁵ M. Dinu, *Șantierul Valea Lupului*, în *MCA*, III, pp. 162-178.

¹⁶ Nestor și colab, *op. cit.*, în *SCIV*, I, 1950, 1, pp. 28- 32.

dispuși astfel: matur orientat est-vest culcat pe stânga ținând în brațe un copil chirchit pe dreapta cu fața spre el; urmau al doilea copil cu aceeași poziție și orientat ca primul, al doilea matur chirchit pe stânga, al treilea copil chirchit pe dreapta iar la picioare, al patrulea tot ușor chirchit. Sub scheletul maturului I, în fața celui de al doilea copil și sub ceilalți trei copii s-au găsit urme de ocră. Inventarul era reprezentat de două așchii de silex și un vas cu corp ovoidal, baza conică, gura puțin evazată și două toarte dispuse simetric. M 11 conține 1 schelet ușor chirchit pe stânga cu urme de ocră pe oase. Inventarul era reprezentat de un vas miniatural, tronconic, gât scurt și gura puțin evazată alături de care s-au descoperit urme de ocră. M 13, mormânt principal, conține un schelet pe spate cu mâinile pe lângă corp și picioarele căzute în dreapta și în stânga, așezat pe o rogojină. Ca inventar s-a găsit o podoabă de argint de forma unei spirale, lângă care se afla un bulgăre de ocră vișiniu¹⁷.

Tot în Moldova este semnalată înmormântarea cu ocră în tumulul la Bogonos (județul Iași) însă datele concrete ale acestei descoperiri nu au putut fi descoperite, fiind vorba despre o descoperire întâmplătoare. Totuși se cunoaște poziția chirchită a morților și colorarea intensă a oaselor scheletelor cu ocră roșu¹⁸.

În Muntenia, înmormântările cu ocră sunt reprezentate de necropolele de la Smeeni (județul Buzău), Ploiești-Triaj, Baldovinești (județul Brăila), Gurbănești (județul Ilfov) și Sultana (județul Ilfov).

La Smeeni (județul Buzău) au fost descoperite șapte morminte în gropi simple, rectangulare care au sub cadavre urme de ocră roșu iar brațele sunt pe lângă corp și picioarele cu genunchii îndoiți. Aceste înmormântări sunt în analogie cu descoperirile de la Baldovinești (județul Brăila) și Vânători (județul Galați), toate fiind încadrate la sfârșitul perioadei bronzului mijlociu și începutul perioadei târzii a bronzului¹⁹.

La Baldovinești-trei morminte întinse (M 6, 10, 11) secundare care, prin modalități de amplasare în cadrul movilei, prezența ocrului și poziția scheletelor aparținătoare culturii catacombelor. Tot aici a fost excavată o movilă cu 18 morminte de inhumăție în gropi rectangulare, 2 construcții de lemn, 14 schelete chirchite, 4 întinse, 9 cu craniul spre est, restul variabil. Dintre cele 18 morminte, 9 sunt cu ocră roșu, majoritatea nu au inventar; în celelalte inventarul este

¹⁷ M. Brudiu, *Informații noi privind epoca bronzului în sud-estul Moldovei*, în *SCIVA*, I, 1985, 36, 3, pp. 235-248.

¹⁸ M. P. Dâmbovița, *op. cit.*, în *SCIV*, 1, 1950, 2, pp. 109-125.

¹⁹ M. Brudiu, *op. cit.*, în *SCIVA*, I, 1985, 36, 3, pp. 235-248.

reprezentat de vase, 2 discuri cataramă de os, 1 cuțit de piatră, vârf de săgeată, lama de silex²⁰.

La Ploiești-Triaj s-a descoperit mormântul unui adult întins pe spate cu palma mâinii stângi pe burtă și brațul drept pe lângă corp, iar genunchii îndoiți, căzuți pe dreapta. Mormântul aparține complexului Jamnaja ai cărui purtători s-au dispersat până în vestul Olteniei. M3 T1 de la Ploiești-Triaj aparține complexului Srubnaja, având drept inventar colierul de perle de bronz, valve de cochilie, spirala de argint, pandantiv de bronz, fragment de brățară de bronz, vas bombat la picioarele defunctului²¹.

La Bolotești (județul Vrancea) în tumulul II au fost descoperite 15 morminte, M 4 și M 7 având urme de ocră astfel: mormântul 4 conține scheletul unui adult în poziție chircită pe stânga cu bulgări de ocră roșu lângă oasele faciale, iar mormântul 7 un schelet în aceeași poziție cu ocră lângă oasele picioarelor. Inventarul celor două morminte este foarte sărac și e reprezentat de un împungător de os, un vas de lut de culoare brună de formă bitronconică cu gât înalt decorat printr-un șir de linii incizate și un alt vas cu gât scund de culoare gălbuie în exterior și neagră în interior lucrat din pastă grosieră fără decor²².

În 1943 s-au săpat 2 tumuli la Basarabi (județul Dolj) în care s-au găsit schelete întinse pe spate cu genunchii ridicăți, lângă unul fiind ocră roșu, lângă celălalt vas cu decor specific Coțofeni²³.

La Gurbănești au fost săpați 3 tumuli funerari care au scos la iveală un număr mare de morminte, marea majoritate cu ocră. Astfel în movila 1 au fost descoperite 4 morminte, toate cu ocră roșu pe craniu și pe picioare. Unul din morminte e dublu femeie-copil, pe când celelalte 3 sunt individuale. Scheletele sunt toate chircite pe stânga sau pe dreapta, iar orientarea e preponderent est-vest. În ceea ce privește inventarul funerar, acesta e reprezentat de o verigă de cupru și un fragment de tablă de cupru în mormântul 2. În mormântul 4, lângă oasele feței sunt constatate urme de ardere-cenușă și cărbuni, care se presupune că sunt resturi de la un banchet funerar. În tumulul 2, *Movila Presnei*, au fost descoperite un număr de 18 morminte dintre care 6 cu ocră. Unul e dublu adult-adult, iar restul sunt individuale. Poziția scheletelor e chircită iar orientarea e foarte diferită. Inventarul funerar reprezentat de un fragment ceramic lucrat cu mâna în mormântul 1 la care se adaugă un peroneu de pasăre și un inel de buclă în

²⁰ *** , *Enciclopedia Istoriei Vechi și Arheologiei*, vol. I, p. 153.

²¹ E. Comșa, *op. cit.*, în *Symposia Thracologica*, p.3-27.

²² C. Buzdugan, V. Bobi, N. Cernea, *Cercetările arheologice din tumulul 2 de la Balotesti- Vrancea*, în *SCIVA*, 38, 3, 1987, pp. 224-232.

²³ *** , *Enciclopedia Istoriei Vechi și Arheologiei*, vol I, pp. 159-163.

mormântul 7. În privința acestuia din urmă, e de menționat văruierea pereților camerei funerare cu culoarea albă, fapt asupra căruia vom reveni mai jos. În tumulul 3, au fost descoperite 3 morminte cu ocră pe craniu și picioare, toate fără inventar. E de precizat faptul că un al patrulea mormânt are în componență praf de chirpici ars roșu în dreptul oaselor feței, fapt care ar putea avea aceleași semnificații ca în cazul ocrului roșu, iar poziția de înmormântare a unui adult e întinsă, spre deosebire de toate celelalte descoperiri cu ocră din această necropolă²⁴.

La Sultana păturile de salvare din anul 1961 au scos la iveală 6 morminte cu scheletele chircite și mult ocră. Scheletele au fost depuse în gropi dreptunghiulare cu prag și acoperite cu bărne²⁵.

În Dobrogea au fost descoperite patru necropole tumulare care au ocră, la Baia-Hamangia, la Casimcea, la Tariverde și în Constanța, în punctul numit *Anadolkiöi*.

În ordinea cronologică a construirii, prima manifestare a purtătorilor înmormântărilor cu ocră este înregistrată la Casimcea. Aici a fost descoperit mormântul unui adult care are cel mai bogat inventar dintre toate descoperirile tumulare cu ocră de pe teritoriul României: un vârf de sceptru de piatră reprezentând un cal, 15 vârfuri de suliță de silex, 3 lame de silex, topoare de silex șlefuite parțial și un gratoir.

La Baia înmormântările cu ocră sunt reprezentate de cele 2 schelete cu urme intense de vopsire cu ocră pe oase. Unul dintre morminte are drept inventar un vas de lut și o podoabă de marmură, acestea făcând posibilă datarea Jamnaja a complexului funerar, celălalt mormânt nu are inventar.

La Tariverde a fost săpată o altă movilă funerară, fiind descoperit un mormânt jefuit, dar cu urme de ocră încă pe fundul gropii și cu o bobită de ocră alături de 2 dinți. Prin construcția tumulului funerar, acesta e datat în perioada de sfârșit a culturii Jamnaja. A patra descoperire de tumul cu ocră s-a făcut în Constanța, în punctul *Anadolkiöi*, descoperindu-se un schelet prost conservat, chircit pe partea dreaptă, cu urme de ocră pe craniu și cu alte grămezi de ocră lângă craniu, umeri și picioare. Mormântul nu are inventar.

Perioadei de tranziție la epoca bronzului îi aparțin descoperirile din Oltenia de la Seaca de Câmp, Verbita, Plenița, Măguri Mândrei și Suharu-Dolj (județul Dolj). La Seaca de Câmp (județul Dolj) sunt cercetați 2 tumuli fiecare cu două

²⁴ D. Rosetti, *Movilele funerare de la Gurbănești*, în *MCA*, VI, pp. 791-803.

²⁵ S. Morintz, *Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii*, București, 1978, p. 90.

morminte cu schelete întinse și genunchii îndoiți. Pe fiecare schelet se găseau fragmente de ocră .

La Seaca de Câmp- *Măgura Barbului* se află un schelet întins cu capul orientat spre vest, brațul de-a lungul corpului, genunchii îndoiți; oasele au urme de ocră iar inventarul din manta și de pe solul antic, ceșcuțele Coțofeni, indică o perioadă de posterioritate a înmormântărilor de la Rast culturii Coțofeni²⁶.

La Rast-*Măgura Măndrei* (județul Dolj), mormântul principal conține un schelet întins cu picioarele îndoite și căzute pe lateral considerat ca fiind post Coțofeni, ca urmare a descoperirilor ceramice²⁷. Aceleiași perioade îi aparține și movila funerară de la Plenița (județul Dolj) unde s-au descoperit două morminte: individual (cel principal) și unul dublu (cel secundar). Mormântul principal nu are inventar arheologic, dar pe craniul scheletului, care e întins cu genunchii aduși spre corp, și pe fundul gropii, în stânga scheletului se afla o grămăjoară de ocră. În mormântul dublu femeie și copil se constată ocră pe craniu și, mai ales, la încheietura mâinilor femeii și la glezne²⁸. La Suharu (județul Dolj) s-a descoperit singurul schelet întins legat de fenomenul Coțofeni datorită inventarului funerar-vas caracteristic fazei a treia – Coțofeni²⁹.

În Banat singura descoperire de mormânt tumular cu ocră este la Bodo conținând un schelet chiruit spre stânga, orientat vest- est și presărat cu ocră. Din inventar fac parte două cremene și două fragmente ceramice atipice. Fragmentele ceramice Coțofeni din manta indică posterioritatea movilei față de nivelul de locuire Coțofeni³⁰.

În Transilvania până în urmă cu câțiva ani se considera că înmormântările tumulare cu ocră nu sunt reprezentate. Totuși, la Cipău, mormântul principal în tumulul cercetat este caracterizat prin prezența înmormântărilor cu ocră, deși are ca înmormântări secundare unele depuneri scitice. În urma cercetărilor arheologice s-a descoperit în necropola tumulară de la Tureni-*La furci*, un mormânt de inhumație cu ocră plasat în centrul tumulului, poziția scheletului

²⁶ E. Comșa, *op. cit.*, p.3-27; Roman, *Cultura Coțofeni*, București, 1976, pp.31-33.

²⁷ *Ibidem*; D. Berciu, *Șantierul arheologic Verbicioara Dolj I. Șantierul de la Verbicioara*, în *SCIV*, II, 1951, pp. 229-248.

²⁸ D. Berciu, *op.cit.*, pp. 229-248.

²⁹ *Ibidem*, pp. 229-248.

³⁰ Fl. Medeț, Bugilan, *Contribuții la problema și repertoriul movilelor de pământ din Banat*, în *Banatica*, IX, 1987, p. 109.

fiind întins pe spate cu genunchii ridicați. Din inventar fac parte 2 așchii de silex³¹.

3. Concluzii

Am afirmat la începutul acestui articol faptul că există controverse în ceea ce privește încadrarea înmormântărilor cu ocră într-o singură cultură sau sunt fenomene speciale care se produc în cadrul diverselor culturi. Astfel, asupra acestei probleme s-au aplecat o serie de arheologi, printre ei numărându-se Dumitru Berciu, Petre Roman sau Vlad Zirra. Marea majoritate a cercetătorilor susțin ideea manifestării acestui ritual de înmormântare în cadrul diverselor culturi, ca o formă specifică unor credințe privitoare la viața de după moarte. În mormântările cu ocră în spațiul românesc sunt prezente în necropolele mai multor culturi precum Cernavodă, cultură care după unii autori e prima manifestare a epocii bronzului în spațiul românesc, Coțofeni, Monteoru, Coslogeni. Un argument decisiv în susținerea acestei idei este prezența în cadrul movilelor funerare a fragmentelor ceramice din etapele târzii ale diverselor culturi de la sfârșitul eneoliticului în spațiul cărora sunt descoperite morminte cu ocră. Prin urmare, inexistența dovezilor materiale, cu excepția ocului, tinde să aprobe concepția privitoare la considerarea înmormântărilor cu ocră ca un fenomen particular în cadrul diverselor faze ale culturilor din perioada de tranziție către epoca bronzului, în condițiile în care cultura arheologică este definită ca totalitatea elementelor care compun cadrul social, material și spiritual creat de om în decursul unei perioade istorice. Lipsa ceramicii și a oricăror altor artefacte (obiecte de podoabă, arme) și prin urmare a așezărilor constituie proba că înmormântările cu ocră reprezintă un aspect particular al unor credințe integrate în spațiul carpato-dunărean pe parcursul unei largi perioade de timp până în epoca bronzului, când componenta răsăriteană este considerată integrată definitiv în dezvoltarea locală. Totuși este foarte greu să ne putem da seama despre influența pe care au avut-o aceste complexe asupra formării epocii bronzului pe teritoriul României pe de o parte pentru că viața purtătorilor acestui fenomen cultural ne apare numai în mormintele lor, pe de altă parte, pentru că și acestea sunt numai în mică măsură cunoscute față de marele număr de tumuli încă necercetați, care pot să aparțină acestor populații.

---

³¹ M. Rotea, *Contribuții privind bronzul timpuriu în centrul Transilvaniei*, în TD, XIV, 1-2, 1993, p.74; V. Vasiliev, *Sciții agatârși pe teritoriul României*, p.36.

De altfel a fost susținută și ideea conviețuirii în paralel a comunităților purtătorilor culturilor de tranziție la epoca bronzului și a celor care au drept ritual specific de înmormântare caracteristic presărarea ocrului pe diverse părți ale corpului sau pe fundul gropii. Mai concret, procesul de indoeuropenizare nu a fost unul de înlocuire a unei culturi cu alta, ci o hibridizare treptată a două culturi preistorice și sisteme simbolice diferite. Argumentele cele mai plauzibile în ceea ce privește susținerea acestei teorii sunt reprezentate de mulțimea complexelor cu ocrul de pe teritoriul României și de poziția centrală pe care o au înmormântările cu ocrul în cadrul necropolelor tumulare.

Ținând cont de faptul că nu au fost efectuate cercetări exhaustive în majoritatea necropolelor tumulare care au fost semnalate pe teritoriul României o opinie clară nu poate fi formulată; cercetările viitoare vor confirma una sau alta din ipotezele privitoare la înmormântările cu ocrul în spațiul românesc, dar informațiile de care beneficiem ne fac să subscriem la prima ipoteză cu privire la acest aspect special al înmormântărilor cu ocrul.

Conform celor enunțate mai sus se extrag următoarele concluzii: înmormântările în tumuli apar în spațiul românesc după faza Cucuteni B în zona nord-est a Moldovei, extinzându-se în Dobrogea, Muntenia, Oltenia, Banat și Transilvania.

Poziția de înmormântare este diferită în funcție de perioadă și nu de cultura în care e încadrat mormântul respectiv, astfel încât în fiecare dintre cele trei culturi: Jamnaja, Catacombe, Srubnaja există înmormântări care se caracterizează atât prin întinderea scheletelor cât și prin chircirea acestora. Un lucru foarte clar reliefat de arheologii moldoveni este faptul că, inițial, în cultura catacombelor, de exemplu, caracteristică este poziția chircită și apoi cea întinsă.

De regulă mormintele cu ocrul ocupă poziția centrală în tumulii în care de cele mai multe ori sunt și înmormântări secundare, de altfel prezente în majoritatea necropolelor tumulare de pe teritoriul României. În mormântările cu ocrul în poziții secundare sunt foarte rare și sunt condiționate de prezența, în cadrul aceluiși tumul, a unui mormânt principal obligatoriu caracteristic aceleiași culturi, a înmormântărilor cu ocrul.

În privința inventarului funerar, acesta este foarte sărăcăcios, fiind reprezentat de cele mai multe ori de fragmente ceramice sau de bucăți de ocrul în preajma capului sau a picioarelor decedatului. Singura excepție este mormântul de la Casimcea, care are ca inventar și un sceptru în formă de cal pe lângă lamele de silex, fapt care subliniază poziția socială a decedatului. De altfel în privința sceptrurilor în formă de cal există o bogată bibliografie, analogiile fiind făcute pe spații foarte largi, din Ucraina, Iugoslavia, Bulgaria și România. Se consideră că

acestea au venit pe calea relațiilor între purtătorii culturii Cucuteni, faza B cu Grednji Stog II, fapt care susține plasarea începutului migrației purtătorilor înmormântărilor tumulare în faza Grednji-Stog II³².

Din cele prezentate mai sus se poate observa că nu există o constantă în orientarea scheletelor în categoria înmormântărilor cu ocră.

În privința cronologiei înmormântărilor cu ocră, au fost propuse diverse teorii, toate având drept constantă prezența pe teritoriul României a celor 3 culturi- Jamnaia, Catacombe, Srubnaja. Acceptând varianta propusă de Sebastian Morintz sau Valentin Dergacev³³, situația necropolelor cu ocră pe teritoriul României arată astfel: cele mai vechi necropole tumulare sunt cele în gropi simple sau cu treaptă cu resturi de acoperiș de bârne și fundul înroșit cu ocră, cu urme de lînțoiu tesut la Basarabi, Plenița, Rast, Măgura Măndrei, Verbița, Seaca de Câmp, Valea Lupului, Sultana, cele mai vechi înmormântări de la Smeeni, Glăvăneștii Vechi, Holboca, Corlăteni, Gurbănești. A doua etapă e reprezentată de înmormântările de la Baldovinești, Bogonos, unele de la Ploiești-Triaș și Chilia Veche și a doua grupă de la Holboca, analizată mai sus. Din a treia etapă face parte mormântul 3 tumulul 1 de la Ploiești-Triaș

Ocră este prezent fie sub formă de pete pe fundul gropii sau pe unele părți ale scheletului, fie presărat din abundență pe schelet (în special pe craniu și pe picioare). De altfel, simbolistica piciorului, a capului și a ocrului roșu este veche, se întinde încă din paleolitic. Vopsirea craniului și a scheletului în roșu (precum desenele în roșu de pe pereți) au rostul magic de a asigura o nouă viață în lumea de dincolo. La Bălănești (județul Buzău), într-o locuință a fost descoperit un craniu uman vopsit cu ocră aflat pe un vas fragmentat, acesta indicând și posibilă credință a comunității respective că menținerea craniului decedatului vopsit cu ocră ar asigura prosperitatea familiei respective. Vopsirea accentuată a capului cu ocră poate fi explicată prin imaginea despre craniu ca sămânță a vieții, prin caracterul sacru cu care este investit-de sediu al spiritului, sufletului și forței divine. La multe populații din zona Papua-Noua Guinee, craniul este un simbol al începutului, al continuității vieții. În privința vopsirii picioarelor, Ioan Evseev consideră acestea ca un simbol al puterii omului, fiind suportul și coloana de susținere a verticalității sale; de fapt, oasele în general fiind partea mai puțin perisabilă a corpului, sunt considerate un fel de sămânță a vieții.

³² Vl. Dumitrescu, *Sceptrele de piatră în formă de cal*, în *Pontica*, 5, 1972, pp. 45-51.

³³ Seb. Morintz, *op. cit.*, pp. 95-96; V. Dergacev, *Perioadele timpurii ale epocii bronzului*, în *TD*, XV, 1-2, 1994, pp. 21-137.

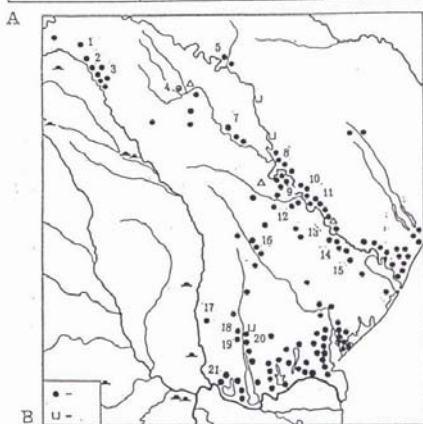
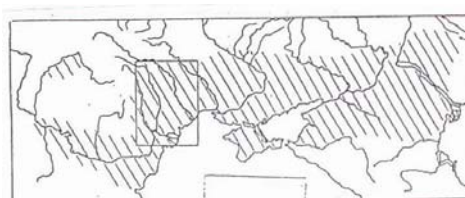

Fig.1 **A.** Aria culturii Iamnaia;
B. Tumuli și grupurile de tumuli cercetați aparținând culturii Iamnaia dintre Prut și Nistru: 1. Medveja, 2. Cuconeștii Vechi, 3. Costești, 4. Mărculești, 5. Ocița, 6. Bursuceni, 7. Bravicieni, 8. Grigoriopol, 9. Gura Bâcului, 10. Tiraspol, 11. Ciobruți, 12. Roșcani, 13. Căușeni, 14. Purcari, 15. Olănești, 16. Grădiște, 17. Zărnești, 18. Svetlâi, 19. Balabani, 20. Taraclia, 21. Etulia.

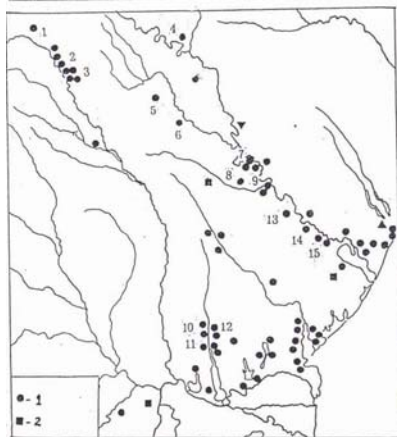

Fig. 2 **A.** Aria culturii catacumbelor;
B. Tumuli cu înmormântări din cultura catacumbelor din zona Prut- Nistru: 1. Medveja, 2. Cuconeștii Vechi, 3. Corpaci, 4. Ocița, 5. Bursuceni, 6. Sărățeni, 7. Corjevo, 8. Mereni, 9. Gura Bâcului, 10. Svetlâi, 11. Balabani, 12. Taraclia, 13. Căușeni, 14. Purcari, 15. Olănești.

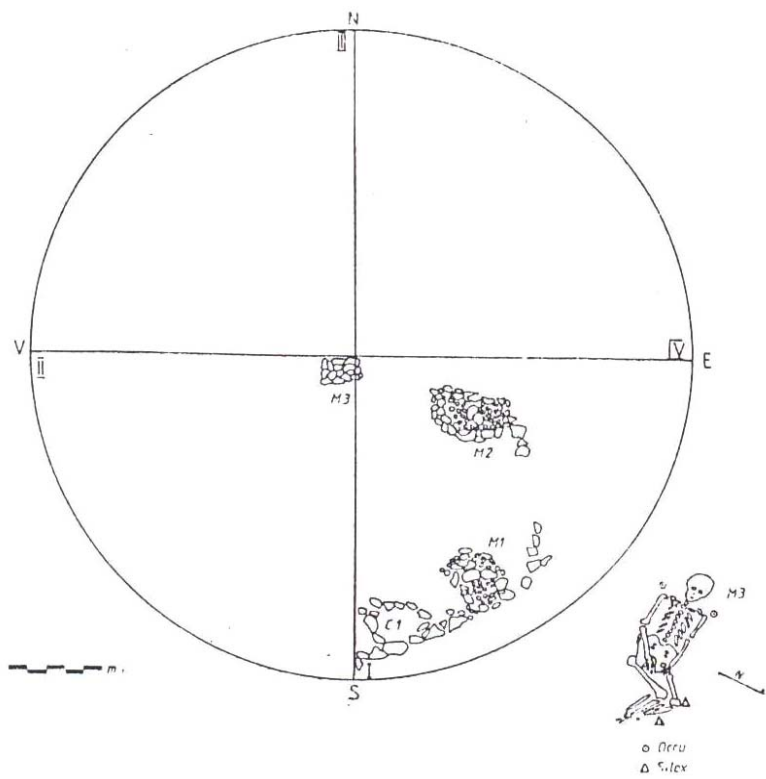

Fig.3. Mormântul principal din tumulul de la Tureni-La furci

Aspecte privind credințele geto-dacilor

Șeulean Anamaria

„...geții au fost întotdeauna superiori tuturor barbarilor și aproape egali cu grecii...” (Iordanes, *Getica*, 40).

Cunoașterea unui popor presupune neapărat cunoașterea culturii sale spirituale. În pragul mileniului al doilea a. Chr., neamurile tracice, răspândite în spațiul carpato-balcano-danubian, erau purtătoarele unei civilizații superioare și unitare.

Cercetarea culturii spirituale a geto-dacilor se poate face și după o îndelungată cercetare a surselor literare antice. De la Herodot, care scrie în secolul V a. Chr. și până la Iulian Apostatul (secolul IV p. Chr.), cultura spirituală a dacilor este elogiată și de Platon, Clemant din Alexandria, Strabon, Iordanes, Xenofon, Mnases din Patras, Dyo Chrisostomul, Plutarh și chiar marele învingător al dacilor, împăratul Traian, susținând că dacii sunt cei mai viteji dintre toate neamurile, iar această vitejie a lor nu se datorează calităților fizice, ci acelor spirituale pe care le au¹.

După cum spuneam, istoricul din Halicarnas este cel ce ne oferă primele știri istorice despre daci, dar și cea mai complexă știre asupra religiei lor. Herodot ne relatează că geții „știu a se face nemuritori: ei cred că nu mor, și acela care dispăre din lumea noastră se duce la daimonul Zamolxis; unii dintre ei socotesc că acesta (este) Nebeleizis.” Acum se pune întrebarea care era numele acestei zeiități supreme a geto-dacilor: Zamolxis sau Gebeleizis?

Această întrebare a iscat mai multe controverse, iar unii cercetători au lansat mai multe teorii. Astfel, I.I. Rusu susține că are fi vorba de două divinități distincte: Gebeleizis și Zamolxis, primul având un caracter uranian și cel de al doilea htonian. Pe de altă parte, M. Eliade presupune că într-o anumită epocă s-a ajuns la a-l confunda pe Gebeleizis cu Zamolxis. Totodată, V. Pârvan consideră că geții sunt un neam cu totul deosebit de celelalte popoare ale antichității, superior tuturor prin concepția sa monoteistă și spiritualistă. După Pârvan, zeul unic al geților nici nu avea nume: Zalmoxis și Gebeleizis erau doar două din mulțimea nesfârșită de atribute pe care acest zeu cu puteri atotcuprinzătoare le avea.²

---

¹ Șerban Bobancu, Cornel Samoilă, Emil Poenaru, *Calendarul de la Sarmizegetusa Regia*, București, 1980, p.30.

² Hadrian Daicoviciu, *Dacii*, București, 1972, p.270.

În acest caz apare o nouă problemă. Era religia dacilor una politeistă sau una monoteistă?

Mai târziu, în studiile sale, Vasile Pârvan a interpretat absolut greșit cuvintele lui Herodot, care spunea că unii geți își închipuie viața de dincolo de mormânt pe lângă Zalmoxis, alții pe lângă Gebeleizis. Herodot folosește la Zalmoxis noțiunea de daimon, ceea ce înseamnă intermediar între zei și oameni, și povestește că ar fi aflat „de la helinii ce locuiesc pe țărmurile Helespontului și ale Pontului Euxin că Zalmoxis- fiind doar un muritor-, a fost rob în Samos, și anume a lui Phytagoras”; „mi se pare însă, că el a trăit cu mulți ani înaintea lui Phytagoras.” Ideea cu privire la sclavajul lui Zalmoxis la Phytagoras se explică prin faptul că credința într-o post existență ar fi aparținut Greciei, care era școala popoarelor barbare.³

Despre existența istorică a lui Zalmoxis ne relatează și Strabon care ne spune că: „La început el a fost mare preot al celui mai venerat zeu de-al lor, iar după un timp, a fost socotit el însuși zeu.” Tot el ne spune că „l-a înduplecat pe rege să împărtășească domnia cu el, întrucât este în stare să le vestească vrerile zeilor.”

Atât Strabon cât și Herodot ne informează că Zalmoxis s-ar fi retras într-o peșteră dintr-un munte ce a fost socotit sfânt și s-ar fi numit Cogainon. Însă, Herodot consideră această retragere deplină timp de cinci ani, „și traciul l-au jelit ca pe un mort”, în vreme ce Strabon consideră că aceasta era doar o izolare pentru meditație: „se întâlnea rar cu cei din afară, cu excepția regelui și a slujitorilor acestuia.”⁴

Herodot ne relatează și ritualul propriu-zis al lui Zalmoxis, și anume că tot la al cincilea an este trimis un mesager căruia îi sunt comunicate toate dorințele. Trimiterea se face prin aruncarea lui în trei sulite care erau ținute cu vârful în sus.

Și în legătură cu obiceiul geților de a trage spre cer cu arcul în timp de furtună, despre care tot Herodot ne informează, există mai multe opinii ale cercetătorilor cu privire la simbolistica sa: unii susțin că cel care fulgeră nu este un zeu ci un duh rău și de ceea nu se tem să tragă cu săgețile în el; alții cred că este vorba de un act de răzbunare împotriva zeului, iar cercetători precum M. Eliade, I.I.Russu și V.Pârvan îl văd ca pe un simplu act de cult.⁵

Politeismul geto-dacilor este atestat și de alte știri. Se pare că ei adorau o zeiță a focului și a vetrei corespunzând Hestiei grecești și zeiței Vesta din lumea romană. Diodor din Sicilia ne spune că Zalmoxis susținea „că a intrat în legătură cu zeița Hestia.” Descoperirile arheologice ne arată că la daco-geți a existat un

---

³ Ion Horațiu Crișan, *Spiritualitatea geto-dacilor*, București, 1986, p.371-373.

⁴ *Ibidem*, p.382.

⁵ *Ibidem*, p.361.

cult al vetrei. În cele mai multe din gropile de cult s-au găsit resturi de vetre de foc.⁶

Vergilius ne vorbește despre Marte care veghează ogoarele geților: „...Gradivus tatăl/ Cel ce veghează geticele țărâni” (Eneida, III, 34-35), iar Ovidiu ne spune ca geții se închină lui Marte. Din relatarea celor doi se poate deduce că Marte era cinstit de geto-daci ca zeu al vegetației, al pământului roditor. În schimb, Iordanes ne spune că geții îl consideră zeul războiului și îi jertfeau primele prăzi din război,⁷ iar Vegetius afirmă că dacii, moesii și tracii au fost întotdeauna așa de războinici, încât legendele spun că zeul Marte s-a născut chiar în țara lor.⁸

Tot atât de sigură este și adorarea zeiței Bendis (Artemis, Diana), la Costești descoperindu-se un cap de bronz al zeiței Diana, operă elenistică.⁹ Se pare că și Dunărea însăși a constituit o divinitate pentru geți deoarece dramaticul Servius relatează că geto-dacii, înainte de a pleca la război, obișnuiau să bea, ca pe un vin sfințit, apa din Dunăre.

La daci a existat și un cult solar ce apare încă în perioada de început a eneoliticului, în așa numitul aspect Stoicani-Aldeni. Într-o așezare de acest tip la Băneasa (jud. Galați), a fost descoperit un pahar de lut ce conținea boabe de grâu carbonizate, decorate cu două rozete ce reprezentau simboluri solare. În cadrul culturilor aparținând epocii bronzului, cultul solar trece pe primul plan. Simbolurile solare se întâlnesc pe ceramică, obiecte de aur ori bronz și chiar pe arme (topoare de tip Apa).¹⁰

Preoții au jucat un rol important în societatea geto-dacică. Ei oficiau cultul, se îngrijeau de sacrificiile publice și private, explicau practicile religioase și la ei veneau un mare număr de tineri ca să învețe. Ei aveau cunoștințe științifice ori îndeletniciri medicale, și tot ei, bazați pe semnele cerești fac prorociri.¹¹ Șeful religiei dacice avea un cuvânt greu de spus în conducerea statului. Marele preot dispunea de o organizație preoțească, ce deservea cultele diferiților zei în sanctuarele descoperite în așezările dacice. Despre acești preoți avem însă prea puține știri; Iordanes ne informează totuși că Deceneu avea „o putere aproape

⁶ Hadrian Daicoviciu, *op. cit.*, p.270; Ion Glodariu, Adriana Rusu Pescaru, Eugen Iaroslavski, Florian Stănescu, *Sarmizegetusa Regia, capitala Daciei preromane*, Deva, 1996, p.230.

⁷ Ion Horațiu Crișan, *op. cit.*, p.398.

⁸ Hadrian Daicoviciu, *op. cit.*, p.270.

⁹ *Ibidem*, p.270, 280.

¹⁰ Ion Horațiu Crișan, *op. cit.*, pp.401-402.

¹¹ *Ibidem*, p.396.

regală.”¹² La Strabon, preoții apar sub numele de „*ktistai*”, ce ar putea însemna „cei ce se abțin de la plăcerile lumești.” Tot Strabon ne informează că poporul îi numea „călători printre nori”, legat de preocupările astronomice ale preoților.¹³

Strâns legat de religie este și ritul de înmormântare. La daci, prin ritul incinerăției, se accentuează importanța purificatoare a focului. Totodată, se consideră că sufletul imaterial se eliberează de trupul ce trebuia adus și el la o stare mai puțin materială, sau că în timpul incinerăției sufletele merg la Gebeleizis.¹⁴

Dacă vorbim de cultura spirituală a geto-dacilor nu putem să nu ne referim și la sanctuarele lor, adevărate temple ale antichității dacice. Aceste sanctuare sunt rectangulare și circulare, simple sau complexe. În cadrul sistemului de cetăți dacice de la Sarmizegetusa întâlnim 15 sanctuare rectangulare și trei circulare. Aceste edificii de cult erau amplasate de regulă în afara incintei fortificației propriu-zise, excepție făcând doar un singur sanctuar de la Costești, care se găsea în interiorul fortificației (intra vallum). Descoperirea sanctuarelor din cetățile dacice în număr destul de mare, și tipologia lor ilustrează religia geto-dacice, politeismului strămoșilor noștri, cu divinități categorisite după însemnate și putere.¹⁵

Cele mai numeroase sanctuare s-au descoperit în așa-numita incintă sacră de la Grădiștea de Munte. Au fost dezvelite un număr de nouă sanctuare patrulate sau rotunde așezate la Sarmizegetusa, în incinta militară.¹⁶ Însă, caracterul sacru a tuturor construcțiilor din Munții Sebeșului nu este unanim admis de către toți cei ce au cercetat complexele de acolo. Excepționând „sanctuarul mic”, „marele sanctuar” și „soarele de andezit” de la Sarmizegetusa, H. Daicoviciu și I. Glodariu consideră că celelalte sunt simple stăne dacice. Însă, alți cercetători, precum arhitectul Dinu Antonescu, propun includerea și a acestora din urmă în rândul construcțiilor sacre.

C. Daicoviciu vorbea de un tip de sanctuare dacice sub caelo, iar H. Daicoviciu credea că în concepția arhitecților daci coloanele erau ridicare pentru a susține vase mari de andezit în care ardeau mirodenii pentru divinități. În schimb, arhitectul D. Antonescu afirmă că „nici grecii și nici romanii nu-și descopereau clădirile de cult”, iar prezența meșterilor greci la construirea complexului din Munții Sebeșului este dovedită. Așadar, este de neimaginat că dacii ar fi construit

---

¹² *Ibidem*, p.397.

¹³ Hadrian Daicoviciu, *op. cit.*, p.275.

¹⁴ *Ibidem*, p.283.

¹⁵ Șerban Bobancu, Cornel Samoilă, Emil Poenaru, *op. cit.*, p.30.

¹⁶ Ion Horațiu Crișan, *op. cit.*, p.172.

aceste sanctuare pentru a le folosi numai în anumite anotimpuri, ori în zilele fără precipitații.¹⁷

Sanctuarul mare de la Sarmizegetusa a captat multă vreme atenția specialiștilor, istorici și arheologi, în încercarea de a-i descifra destinațiile, și au fost propuse diverse reconstituiri. El se compune din mai multe elemente distincte și anume: un cerc din blocuri de andezit, un cerc de stâlpi de andezit, un cerc de stâlpi groși de lemn, iar cele trei cercuri sunt concentrice. Diametrul total al sanctuarului rotund, măsurat de la fața exterioară a blocurilor de andezit care alcătuiesc primul cerc este de 29,40m. Cel de al doilea cerc constă în două categorii de stâlpi de andezit: unii mai înalți și mai înguști, alții mai scunzi și mai lași. Astăzi, nici unul dintre stâlpi nu prezintă aspectul din perioada în care era folosit. Al treilea cerc este format din 68 stâlpi de lemn, a căror continuitate prezintă patru întreruperi, marcate fiecare prin blocuri de calcar.

H. Daicoviciu interpretează această construcție ca pe un calendar dacic pornind de la elementele de bază ale sanctuarului, și anume grupul de șapte stâlpi. De la această constatare el formează o ipoteză: admitând că doar stâlpii subțiri ar repeta zilele calendarului, marele sanctuar circular cuprinde 180 de zile, repartizate în 30 de grupuri a câte șase. Numărul de 180 ne impune concluzia existenței unui calendar în care anul era socotit de 360 zile. H. Daicoviciu mai avansează ipoteza că dacii ajunseseră și la concluzia inexactității relative a calendarului lor și ar fi găsit un ciclu corectiv potrivit, pe care n-au mai apucat să-l aplice, deoarece a intervenit cucerirea romană¹⁸.

---

¹⁷ *Ibidem*, p.173.

¹⁸ Alexandru Popescu, *Cultura geto-dacă*, București, 1982, p.87sq.

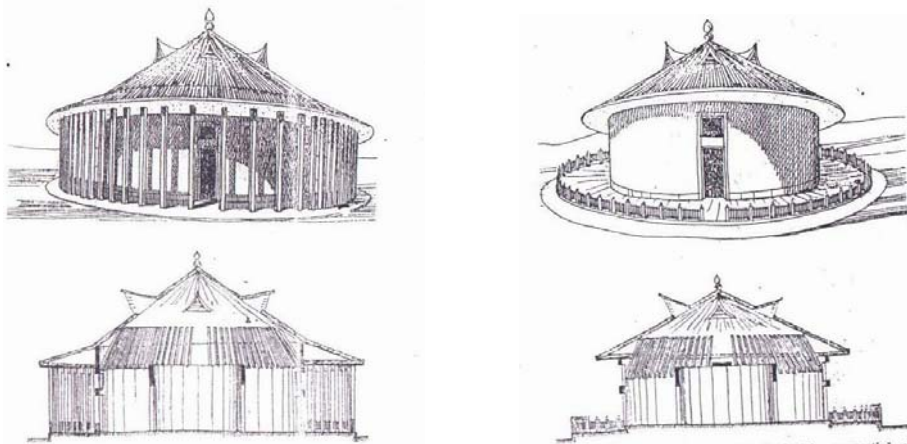

Fig.1. Propuneri de reconstituire a unor sanctuare dacice circulare
(după Dinu Antonescu, *Introducere în arhitectura dacilor*)

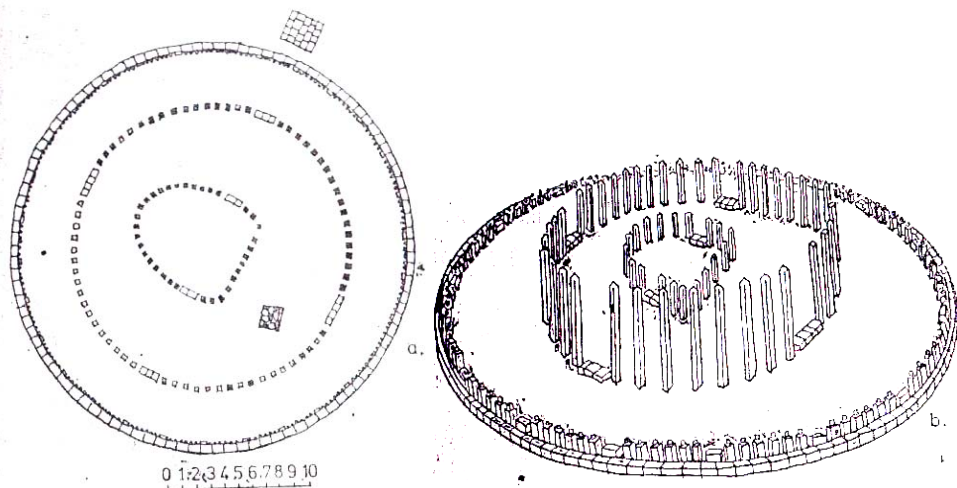

Fig.2. Marele sanctuar circular de la Sarmizegetusa
(după Dinu Antonescu, *Introducere în arhitectura dacilor*)

Aspecte de viață socială: familia romană

Deaconescu Rodica

Dacă astăzi pentru noi este ușor să definim termenul de familie, nu același lucru îl putem spune și despre familia romană. Organizată pe baze patriarhale, familia se axa în jurul unei puteri, cea a șefului de familie –*pater familias*–, a cărui autoritate unică și nelimitată se extindea asupra tuturor membrilor unei familii. O atare calitate dețineau nu doar soția, copiii, nepoții, ci și sclavii și toate persoanele a căror existență era asigurată în cadrul sau prin intermediul colectivității familiale.¹⁹ Familia desemna fie totalitate sclavilor aflați în proprietatea cuiva, fie un grup de persoane aflate sub aceeași putere, fie totalitatea bunurilor și persoanelor aflate în puterea unui *pater familias*.²⁰

În perioada de debut a statului-cetate Roma, familia constituia o subdivizare a gîntei, în care relațiile dintre persoanele asociate aveau la bază un cult religios unic și un șef de familie unic. Mai târziu, în epoca clasică, dispărea criteriul cultului religios, rămânând doar cel al descendenței masculine. Legăturile de rudenie în cadrul familiei erau legături agnate, civile, nu cognate, naturale de sînge. Dacă familia se structurează pe principiul puterii lui *pater familias* și pe cel al descendenței masculine, familia cognatică, recunoscută de dreptul honorar abia în perioada clasică a dreptului roman, la finele Republicii, se bazează pe legătura de sînge dintre rude.²¹

Vechea familie romană era fundamentată pe legătura de putere dintre șeful de familie și cei aflați sub autoritatea sa. Această legătură juridică alcătuiește așa-zisa rudenie agnatică sau civilă. Vechea rudenie romană, *agnatio*, se baza pe putere și erau socotite rude toate persoanele ce se aflau sub puterea capului de familie, indiferent dacă erau sau nu rude de sînge. Rudenia agnatică era o rudenie exclusiv prin bărbați, deoarece puterea, ce constituia esența unei asemenea rudeni, nu putea fi exercitată decât de bărbați, și nici nu putea fi transmisă decât prin ei, căci la moartea șefului de familie numai descendenții săi masculini de prim grad vor deveni capi de familie. Prin descendenți se înțelege nu numai urmași de sînge, ci și persoanele care, fără a fi rude de sînge au intrat în familia respectivă, spre exemplu, printr-o adopție. Agnațiunea a constituit multă vreme singura formă de rudenie de care s-a ținut seama în organizarea familială romană. În timp,

---

¹⁹ Vladimir Hanga, *Drept privat roman*, București 1977, p.182.

²⁰ Emil Molcuț, Dan Oancea, *Drept roman*, București 1993, p.95.

²¹ Valerius M. Ciucă, *Lecții de drept roman*, vol.I, Iași 1998, p.182.

autoritatea șefului de familie se micșorează, legăturile familiale slăbesc, iar membrii familiei dobândesc o independență și libertate din ce în ce mai mare. Odată cu slăbirea continuă a puterii capului de familie, sistemul de rudenie agnatică decade, în locul lui impunându-se rudenia de sânge, *cognatio*. Cognatii sunt rude de sânge, indiferent dacă aparțin sau nu aceleași puteri, iar *cognatio*-rudenie de sânge-, există nu numai în linie masculină, dar și în linie feminină. Rudenia de sânge a primit o recunoaștere juridică mai largă abia sore finele Republicii, pentru ca, în timpul Imperiului și mai târziu, Iustinian să-i asigure triumful definitiv.²²

Principiul pe care se bazează familia antică nu este numai acela al nașterii. O dovedește faptul că sora nu ocupă în familie locul pe care îl deține fratele și că fiul independent sau fata căsătorită încetează să facă parte din familie. Principiul nu este acela al afecțiunii firești, căci dreptul roman, ca de altfel și cel grecesc, nu țin seama de acest sentiment. Tatăl poate să-și iubească fiica, dar nu poate să-i lase moștenire averea sa. Membrii familiei antice sunt uniți prin ceva mai puternic decât nașterea, decât sentimentul și decât forța fizică: religia vetrei sacre și a străbunilor. Familia antică este mai mult o unire religioasă decât una naturală. Fără îndoială că nu religia a creat familia, dar cu siguranță că ea i-a stabilit regulile. Limba greacă veche avea un cuvânt extrem de semnificativ pentru a defini familia, și anume *epistion*- ceea ce se află lângă o vatră sacră. O familie era un grup de oameni cărora religia le permitea să invoce același foc sacru și să ofere masa funebră acelorași străbuni.²³

La începuturile ei, familia era dominată de atotputernicia capului familiei, atât asupra soției și copiilor, cât și asupra sclavilor pe care îi avea în stăpânire. Această putere o exercita nu numai asupra persoanelor, ci și asupra bunurilor lor.²⁴

Puterea părintească (*patria potestas*) este puterea pe care capul familiei o are asupra posterității sale, copii, nepoți etc., desemnați cu toții prin expresia *filii familias* („fii de familie”), indiferent dacă sunt băieți sau fete, dacă sunt născuți în familie (natura) sau dacă au devenit membri ai familiei printr-un act juridic civil, ca, de pildă, o adopție, o căsătorie. În epoca veche această putere era nelimitată: șeful de familie putea să-i alunge din casa familială, să-i vândă, să-i abandoneze ca pe niște lucruri nefolositoare, să-i căsătorească fără a le cere asentimentul și chiar să-i omoare. Dacă șeful familiei își vindea descendenții la Roma sau pe teritoriul latin, aceștia cădeau într-o stare asemănătoare sclaviei, iar dacă îi vindea dincolo de Tibru, adică în străinătate, deveneau sclavi. Puterea părintească era

²² Vladimir Hanga, *op. cit.*, pp.185-186.

²³ Fustel de Coulanges, *Cetatea antică*, vol. I, București 1984, pp.63-64.

²⁴ Nicolae Lascu, *Cum trăiau romanii*, București 1965, p.267.

perpetuă. Oricare ar fi fost vârsta descendentului și orice poziție politică ar fi ocupat în stat el rămânea în puterea părintească a șefului de familie.²⁵

Puterea părintească era exercitată de către *pater familias* asupra descendenților săi. El putea fi tatăl, bunicul sau străbunicul: câtă vreme bunicul trăia, nepoții din fii, împreună cu părinții lor, se găseau sub aceeași putere, ca persoane *alieni iuris*. *Pater familias* înseamnă șef de familie și nu tată de familie. Astfel, putea fi *pater familias* un bărbat necăsătorit sau chiar un copil, deoarece vechii romani înțelegeau prin termenul de familia atât un grup de persoane, cât și un grup de bunuri; copilul fără părinți era șef de familie, în sensul că exercita dreptul de proprietate asupra unor bunuri. Toți cei aflați sub puterea lui *pater familias* intrau în categoria persoanelor *alieni iuris*.²⁶

În epoca fondării statului, puterea exercitată de către *pater familias* asupra persoanelor și bunurilor era desemnată prin cuvântul *manus*. Sensul originar al acestui termen ne arată că romanii nu făceau distincția între familia- proprietate și familia- formă de comunitate umană. În scurtă vreme însă au apărut termeni speciali pentru a desemna diferitele drepturi ale stăpânului. Urmarea a fost că *manus* a rămas numai pentru a indica autoritatea soțului asupra soției sale. Această putere îi revenea soțului prin actul căsătoriei.²⁷

În dreptul clasic au fost adoptate măsuri de limitare a puterii părintești atât asupra persoanei, cât și asupra bunurilor fiului de familie: tatăl care-și ucidea fiul era pedepsit; vânzarea fiului de familie a dispărut din practică; s- a menținut doar dreptul de abandon. Au fost luate și măsuri de limitare a puterii părintești asupra bunurilor dobândite de către *filius familiae*. Ca și în dreptul vechi, fiul de familie putea încheia acte juridice împrumutând personalitatea șefului de familie. În plus, s-a admis ca, în anumite cazuri, fiul de familie să se oblige în numele propriu, obligându-l în același timp și pe *pater familias*. La capătul unei îndelungate evoluții, sub influența cerințelor vieții sociale în continuă schimbare, vechile caractere ale puterii părintești au dispărut, iar fiul de familie a dobândit o situație juridică similară cu cea a șefului de familie.

Puterea părintească poate fi creată pe cale naturală, prin căsătorie. Pe lângă acest mod firesc, romanii cunoșteau și două moduri artificiale de dobândire a puterii părintești: adopțiunea și legitimarea. Puterea părintească se putea stinge prin moartea lui *pater familias*, prin moartea lui *filius familiae*, prin trecerea

²⁵ Vladimir Hanga, *op. cit.*, p.187.

²⁶ Emil Molcuț, Dan Oancea, *op. cit.*, pp.96-97.

²⁷ Nicolae Lascu, *op. cit.*, p.267.

copilului sub altă putere, prin pierderea unui element al personalității și prin emancipare.²⁸

Căsătoria romană se realiza, la origine, prin trecerea femeii sub puterea bărbatului. Ca și alte creații ale dreptului roman, căsătoria a apărut ca un reflex al spiritului individualist, generat de proprietatea privată. În epoca veche se practica căsătoria cu *manus*, caracterizată prin căderea femeii în puterea bărbatului. La sfârșitul Republicii, familia romană și-a schimbat fizionomia. Astfel, căsătoria cu *manus*, apărută în condițiile Romei primitive, a căzut treptat în desuetudine, locul său fiind luat de căsătoria *sine manu*: femeia nu mai cădea sub puterea bărbatului, ci rămânea sub puterea lui *pater familias* de origine.

Ne putem ușor închipui că, într-o societate în care celula familială era atât de solidă, căsătoria a fost considerată ca un act deosebit de grav, deoarece avea ca efect introducerea în familie a unui element străin, necesar perenității sale. Căsătoria era hotărâtă de capul familiei, iar înclinațiile celor interesați nu erau luate în considerare. Alte considerații socotite ca fiind mai importante, determinau alegerea sa: de exemplu, alianțele politice, mai ales în rândurile aristocrației. Era celebrată o logodnă, care constituia un angajament solemn și religios al ambelor familii. După consultarea zeilor, și dacă augurii erau favorabili, se schimbau inele cu valoare simbolică. Toți prietenii familiei erau de față la logodnă, ca martori ai legământului. Concomitent cu schimbul inelelor, se proceda la semnarea unui contract de căsătorie, stipulând natura și proporția dotei adusă de către tânăra soție. *Ius conubii* sau dreptul de a contracta o căsătorie, este unul dintre privilegiile inerente cetățeniei romane.²⁹

Căsătoria cu *manus* se realiza în trei forme: *confarreatio*, *usus* și *coemptio*. Primul tip de căsătorie era rezervat patricienilor și presupunea prezența viitorilor soți, a lui *pontifex maximus*, a flaminului lui Iupiter și a zece martori. În acest cadru se oferea lui Iupiter o pâine specială cu scopul de a atrage favoarea zeului suprem asupra viitorilor soți, după care femeia cădea sub puterea bărbatului. *Coemptio* se realiza printr-o vânzare fictivă a viitoarei soții către viitorul soț.³⁰

Căsătoria *sine manu* era căsătoria încheiată fără ca femeia să treacă de sub puterea părintească sau tutorială, în puterea soțului și nu implica formalități civile sau religioase deosebite, ba chiar bărbatul putea fi și absent, la încheierea ei, pe când, în absența femeii, căsătoria nu putea avea loc. Inițierea acestei forme de căsătorie nu reflectă grija de a elibera femeia de sub tutela maritală, ci de a crea o căsătorie mai suplă din punct de vedere juridic, în condițiile în care femeia

²⁸ Emil Molcuț, Dan Oancea, *op. cit.*, pp.98-99.

²⁹ Pierre Grimal, *Civilizația romană*, vol. I, București 1973, pp.120-121.

³⁰ Emil Molcuț, Dan Oancea, *op. cit.*, pp.99-100.

rămânea sub autoritatea tatălui ei. Era, deci, o modalitate convenabilă prin care patricienii își păstrau drepturile asupra acelei părți a proprietății lor gentilice, care ar fi trecut, prin căsătorie, într-o gintă plebeană. Tatăl fetei căsătorite *sine manu*, rămânea tutorele legal și administratorul bunurilor ei, iar după moartea lui, acest drept trecea asupra fratelui mai mare sau asupra unei rude agnatice sau gentilice. Este astfel păstrată integritatea patrimoniului, fetei revenindu-i doar uzufructul averii ei.³¹

Condițiile de fond ale căsătoriei sunt: *connubium*, consimțământul și vârsta. *Connubium*, în sens general, desemna aptitudinea unei persoane de a se căsători conform lui *ius civile*. Cele mai importante piedici pentru a contracta o căsătorie erau: rudenția, alianța și condiția socială. Rudenția în linie directă constituia o piedică la infinit, pe când rudenția în linie colaterală, numai până la un anumit grad. Alianța sau legătura dintre un soț și rudele celuilalt soț a devenit piedică la căsătorie în epoca principatului, dar numai cea în linie directă, nu și cea în linie colaterală. Condiția socială a constituit și ea o piedică la căsătorie, deoarece, până la împăratul Augustus, căsătoriile între ingenui și dezrobiți nu erau permise.

Consimțământul se cerea în epoca veche, viitorilor soți numai dacă erau persoane *sui iuris*. Pentru femeie se cerea consimțământul tutorelui. În epoca clasică, se cerea consimțământul viitorilor soți, chiar dacă erau persoane *alieni iuris*.

Vârsta necesară pentru căsătorie a fost fixată la 12 ani pentru fete și 14 ani pentru băieți.

La căsătoria cu *manu*, soția cădea sub puterea bărbatului, fiind considerată o fiică a acestuia. Bunurile dotale intrau în proprietatea bărbatului, căci femeia măritată nu avea bunuri proprii. Ea devenea agnată cu agnații bărbatului, și drept urmare, venea la moștenire în această familie, dar înceta să fie agnată cu familia de origine față de care pierdea drepturile succesoriale. La căsătoria *sine manus*, femeia rămânea sub puterea tatălui ei, avea drepturi succesoriale în familia de origine și, din punct de vedere civil era considerată o străină atât față de bărbat, cât și față de copii. Cu timpul, mama și copiii au fost chemați reciproc la succesiune în calitate de cogați.³²

După cum am arătat mai sus, noțiunea de familie romană are mai multe accepțiuni, ea nereprezentând ceea ce noi numim astăzi familie, adică un grup de persoane unite prin legături de sânge. Și asta deoarece familia la romani nu cuprindea doar soția, copiii și nepoții, ci și sclavii și bunurile aflate în puterea

³¹ Mihaela Paraschiv, *Femeia în Roma antică*, Iași 1999, pp.111-112.

³² Emil Molcuț, Dan Oancea, *op. cit.*, pp.100-101.

capului de familie. Legile după care se ghidează sunt altele decât cele ale sângelui, ele având mai degrabă legătură cu puterea pe care o exercita *pater familias* asupra celor aflați sub autoritatea sa. De-a lungul timpului, familia romană cunoaște unele transformări, prin micșorarea autorității lui *pater familias*. Legăturile familiei slăbesc, unii membri dobândesc o independență din ce în ce mai mare. Se ajunge astfel ca la sfârșitul Republicii legăturile de sânge dintre membrii familiilor să fie mai importante decât cele agnatice.

Limitarea puterii părintești sub influența cerințelor vieții sociale în schimbare a făcut ca fiul de familie să dobândească o situație juridică similară cu a șefului de familie.

Considerații privind arheologia informatizată

Diana Sztancs

Obținerea unei imagini corecte și complexe asupra unui sit arheologic reprezintă o premisă esențială în munca arheologului. În acest sens, se apelează la metodele moderne de cercetare care sunt desăvârșite cu ajutorul unor programe informatice.

Până la înregistrarea materialelor într-o bază de date, acestea parcurg o serie de etape pregătitoare.

Într-o primă fază, artefactele sunt spălate acordându-se o atenție deosebită fragmentelor ceramice cu straturi superficiale de ornamentare (slip, angobă, pictură). Pentru a se evita deshidratarea rapidă a materialului, uscarea acestuia se face cu grijă, într-un loc ferit de surse diferite de căldură.

Următorul pas este acela al clasificării artefactelor, ținând cont de categoria obiectelor de epocă, de cultură (cu fazele specifice fiecăreia). Această etapă are un rol dublu: pe de o parte oferă posibilitate a desprinderii unor concluzii rapide referitoare la amestecul materialelor, mai exact la asocierile firești și nefirești din cadrul sitului arheologic și, pe de altă parte natura și dispunerea artefactelor în cadrul stațiunii contribuie la observarea unor funcționalități din cadrul acestora.

A treia etapă deține un rol extrem de important în munca arheologului de astăzi. Clasificarea materialelor se face după metode standard, pentru ca ulterior rezultatele să fie inserate într-o bază de date. În această fază se cercetează atent motivele, formele ceramice, tehnologiile de obținere. Studiul tehnologiei implică observarea calității lutului, natura degresanților, finisarea suprafețelor, colorarea acestora și arderea.

În cadrul acestor etape, un rol important îl ocupă cataloagele de motive și de forme, precum și dicționarele de culoare, amestec, netezire și ardere.

În continuare voi prezenta succint toate aceste elemente impetuos necesare în statistica arheologică.

Categoriile de motive sunt necesare pentru a studia regulile de dispunere a motivelor decorative pe obiectele ceramice, fapt care prezintă utilitate în observarea evoluției unei culturi, a unei civilizații, accentele fiind determinate de anumiți factori estetici sau psihologici.

Componentele de natură statistică se înregistrează în cataloage de motive pictate și în cataloage de motive incizate sau plastice.

Motivele pictate pot fi individuale sau compuse, au un catalog de forme în baza căruia se desprind concluzii privind compoziția, regulile estetice sau

culturale de compunere a motivelor precum și raportul dintre forma vasului și un anume decor.

Motivul incizat sau plastic este reprezentat de ornamentele realizate în relief, de incizii, impresiuni, creștături etc. acestea implicând (ca și motivul pictat de altfel) o anumită preferință într-un anumit moment. În baza de date se înregistrează atât codul care reprezintă stilul decorativ, cât și cel care simbolizează tehnologia de realizare a ornamentului.

Starea fragmentară a ceramicii face ca uneori să fie descoperite doar părți din vas ce pot implica unele forme specifice. Pentru astfel de fragmente (buze, umeri, funduri, toarte), există cataloage de forme care sunt necesare în stabilirea unor anumite tipologii. Acestea sunt importante deoarece permit stabilirea unor criterii de evoluție ce reflectă moda, funcționalitatea, preferința etc. fiind specifice fiecărei culturi în parte.

Unui catalog de forme i se atașează un dicționar de forme cu coduri pentru a facilita interpretarea automată a formelor.

Avantajul acestei clasificări este acela că se realizează baze de date în care pe lângă datele calitative sunt și date cantitative. Dacă nu se cunoaște forma vaselor cu exactitate, fragmentele de buze, fundurile de vase sau toartele oferă informații în acest sens. Tot pe baza acestora se desprind concluzii referitor la mediul de proveniență, funcționalitatea și semnificațiile acestora.

În descrierea fragmentelor ceramice un rol important îl ocupă studiul facturii și tehnologiei de fabricare. Observația acestora se referă la alegerea lutului, la amestecul cu degresanți, finisarea suprafețelor și tehnologia de ardere. În momentul introducerii acestora în baza de date, sunt necesare anumite coduri ce se regăsesc în dicționare specifice pentru fiecare tip de informație. Datele astfel obținute sunt apoi analizate în vederea sesizării răspândirii lor în spațiu și timp, pentru a determina caracteristicile ceramicii la diferite adâncimi sau complexe, dar și în stralul de cultură existând posibilitate de a face corelații cu stațiunile arheologice apropiate (legea asociației).

Introducerea acestor informații în baza de date este posibilă cu ajutorul programelor de gestiune pentru arheologie. Dintre acestea, cele mai utilizate sunt ZEUS și ACCES.

ZEUS este un pachet de programe folosit pentru prelucrări matematice și informatice, operații cu matrice, prelucrări statistice, scrieri, ordonări și clasificări. Prin analiza de baze de date ce conțin atât observații de natură calitativă, cât și de natură cantitativă pentru civilizațiile preistorice s-au realizat baze de date privind informațiile despre ambient, climă, floră.

Programul ZEUS cuprinde 2 părți, una de gestiune ce oferă posibilitate utilizatorului de a selecta o bază de date care devine activă, consultarea acesteia, introducerea de noi date în acest program sau într-o bază nouă, crearea de dicționare cu cuvinte cheie și stabilirea de legături între acestea și câmpul de lucru. A doua parte din prelucrarea datelor (APL) permite efectuarea unor operații cu matrice, tabele de contingență, clasificări, serieri etc. .

Tot pentru gestionarea datelor statisticii arheologice se utilizează programul ACCES, care permite realizarea unei baze de date precum și transferarea lor în EXCEL (în vederea extragerii unor tabele, calcularea unor procente ce relevă frecvența aparițiilor anumitor specii ceramice etc.

Următoarea etapă o reprezintă sortarea și analiza ceramică. Analiza ceramică reprezintă procedeul prin care sunt reținute unele caracteristici ale fragmentelor ceramice supuse analizei.

După ce materialul a fost codificat și prelucrat, o parte din acestea trebuie reținute pentru documentarea grafică sau fotografică, constituind elemente considerate tipice sau mostre. Sortarea materialului trebuie să rețină mostre care nu vor fi inventariate. În cadrul acestei etape un loc aparte îl ocupă mostrele-martor, care se prelevă pentru eventualele analize ulterioare din materialele supuse analizelor distructive.

În ceea ce privește sortarea acestora, nu se face la întâmplare, ci ținându-se cont de mai multe criterii dintre care cel mai important este acela al felului săpăturii. Astfel, în cadrul unei săpături sistematice se rețin cantități mari de materiale pe când în cadrul unei săpături de salvare se încearcă să se rețină cât mai multe materiale. În salvarea prin cercetarea întregii stațiuni se aplică aceleași criterii ca la săpătura sistematică.

Pentru a reține poziția exactă a materialului arheologic scoase din săpătură, acestea sunt inventariate. Mai mult decât atât, inventarierea individuală permite obținerea libertății de organizare în colecții după diferite criterii. Obiectele pot fi inventariate în cadrul stațiunii, ca parte a unui inventariat-gen sau în cadrul unui muzeu, după structura muzeului.

Ultima fază pe care o parcurge materialul arheologic în drumul său este aceea a reprezentării grafice. În acest domeniu au pătruns metode moderne de desenare cu ajutorul calculatorului.

Demersul nostru nu are ca scop o prezentare exhaustivă ci doar trasarea etapelor principale pe care materialele scoase din săpătură le parcurg până la momentul publicării. În acest sens, un aport considerabil a fost adus de experiența dobândită cu ocazia efectuării practicii arheologice, iar teoretizarea problemei a

fost susținută bibliografic de parcurgerea cărții, *Introducere în arheologia informatizată*, Timișoara, 2001, a domnilor Gh. Lazarovici și Dorel Micle.

Castrul Arutela (județul Vâlcea)

Maria Panait

Odată ieșit din defileul Cozia, Oltul nu umezește zidurile Mănăstirii cu același nume până ce nu străbate o lume a antichității care dăinuiește până în zilele noastre prin faimoasele rămășițe ale castrului roman Arutela.

Locul pe care se află castrul a intrat în literatura arheologică cu numele de Bivolari sau Poiana Bivolăriei datorită turmelor de bivoli crescuți de către călugării de la Mănăstirea Cozia în acest loc.

Castrul a fost zidit spre partea sudică a poienii, la nord de pârâul Mușețel. Fortificația a fost ridicată odată cu construirea drumului roman din defileul Oltului. Încă din antichitate a fost amenințată de efectul corosiv al apelor Oltului care i-a distrus latura vestică. Misiunea castrului era de a apăra gura sudică a defileului Oltului. Pe locul unde s-a ridicat castrul a existat anterior o așezare dacică.

Primele săpături datează din anul 1888 când s-au găsit mai multe inscripții. Acestea au fost depuse la Muzeul Național de Antichități din București. Conform textului lor, castrul a fost ridicat în timpul împăratului Hadrian, în anul 138 d. Chr., de către *suri sagitari* (arcași sirieni ce-și aveau garnizoanele în zona Oltului subcarpatic și intramontan), din ordinul lui Titus Flavius Constans, procurator imperial al Daciei Inferior.

Castrul are forma pătrată și este orientat spre est, construcția zidului de incintă fiind făcută din blocuri mari de piatră de formă dreptunghiulară cioplită la exterior, blocuri egalizate pe alocuri prin introducerea unor lespezi subțiri pentru a se putea păstra orizontalitatea. Spațiul dintre paramentul exterior și cel interior al *murus*-ului a fost umplut pe măsura ridicării rândurilor de piatră cioplită cu piatră mărunță, nefasonată. Legătura dintre pietre s-a făcut cu mortar, prezent așa cum s-a putut atesta în zona turnurilor, pintenilor interiori și la soclul zidului. *Murus*-ul posedă în interior, pe latura estică, opt pinteni ce se găsesc la distanțe inegale unul față de celălalt, iar materialul arheologic descoperit în spațiile respective ne dovedește că nu există un *agger* în care să fi fost îngropați. Rostul lor era de a susține un pod din bărne, necesar „drumului de rond” și în același timp de a forma dedesubt încăperi pentru locuit, grajduri pentru cai, depozite de materiale, guri de canale pentru scurgerea apelor.

Singura latură păstrată în întregime este cea de est la mijlocul căreia se află *porta pretoria*, flancată de două turnuri interioare. În deschiderea porții, la locurile de încheiere cu turnurile, sunt plasați ușerii de dimensiuni neregulate.

Poarta avea pe linia interioară a ușilor un prag alcătuit din blocuri mari de piatră dreptunghiulară, mai ridicată decât nivelul pasajului care pornește de la prag, acoperind zona din fața amplasamentului porții.

Turnurile de apărare de la extremitățile laturii estice au la exterior forma semicirculară, cu zidul îngroșat și rotunjit, închizând câte o cameră trapezoidală. La fiecare turn s-a păstrat câte o treaptă de la scara de acces în turn, care avea nivelul de călcare mai coborât decât al castrului, de la ele pornind un pavaj deranjat, lat pe măsura intrărilor în turn, alcătuit din pietre de râu, care făceau legătura cu *via sagularis*, căzând perpendicular pe ea din colț.

Pe latura estică se află *porta principalis dextra*, în interiorul căreia exista o a doua poartă montată la capătul unor pinteni interiori prevăzuți cu uși în lipsa turnurilor care ar fi trebuit să le flancheze. Între ușorii porții, păstrând lățimea lor, se află un pasaj de piatră legată cu mortar întărit în spațiul format între aceștia și ușerii celei de-a doua porți cu pintenii pe partea interioară. La *porta principalis dextra*, care era în realitate o poartă dublă, legătura între cele două porți se făcea pe un pod de bârne sprijinite pe patru zone de pavaj, situat în pragul zonei din față, din spate precum și din spațiul creat între ușerii pereților pe ambele laturi ale pintenilor. Potrivit cerințelor strategice și prin simetrie, spre malul Oltului a fost o *porta decumana*, acum distrusă de ape, pe latura nordică o *porta principalis sinistra*, cu deosebirea că la aceasta nu s-a semnalat o a doua ușă interioară, dar are ușeri la capătul interior al pintenilor. În *porta principalis sinistra* se află câte un pavaj alcătuit din pietre legate cu mortar, care e plasat în afara ușerilor, la nivelul ieșindurilor care merge în interior în spațiul de deschidere a porții, legătura cu pavajul de la *via principalis* făcându-se probabil aici tot cu bârne de lemn așezate cu un capăt pe pavajul porții și cu capătul opus pe pavajul de la *via principalis*.

În interiorul castrului, în dreptul porții pretoriene, pornește *via praetoria*, alcătuită dintr-un pavaj din pietre mari de râu, care se intersectează cu *via principalis*, la fel construită în fața clădirii pretoriului.

Înconjurând interiorul castrului prin fața pintenilor se află *via sagularis*, ale cărei intersecții cu *via principalis* și cu *via praetoria* au fost surprinse la ambele capete. În fața intrării în turnul nord-estic, traseul urmat de *via sagularis* se rotunjește și apoi merge paralel cu incinta estică până la turnul sud-vestic unde se rotunjește din nou înainte de a se angaja pe traseul paralel cu incinta sudică. *Via sagularis* se păstrează mai bine în zona aflată sub terasamentul căii ferate ce face legătura între Rm. Vâlcea și Sibiu, atât lângă incinta de nord, cât și pe lângă cea de sud, cu mențiunea că axul este mai bine marcat cu dale sau pietre mari; apoi urmează terenul în pantă și deviază puțin către nord-vest.

Din *via decumana* s-au păstrat doar pietre de râu izolate, până în malul rupt al Oltului, la vest de mijlocul laturii reconstituite pe această parte a pretoriului.

Din *praetorium* s-au păstrat zidul estic, intrarea și o parte din colțurile de nord-est și sud-est. Zidul este construit din blocuri mari de piatră legate cu mortar alb. Din deviația zidurilor de nord, de sud și vest ale *praetoriumului* nu s-a păstrat nimic sub terasamentul căii ferate, în schimb pe latura nordică s-a aflat o fundație de pietriș la capătul vestic al zidului rămas, având în continuare pe traseu câteva pietre izolate. Pe traseul laturii nordice s-au găsit doar pietre izolate. Din interior s-au putut cerceta o parte din atrium, pavat cu pietre de râu. Între atrium și zidul estic se află un spațiu nepavat, care putea fi folosit drept *armamentarium*, împărțit probabil în două încăperi. La vest de atrium apare un pavaj din pietre mici de râu, iar la mijlocul edificiului se află un alt pavaj la fel alcătuit care putea constitui fie interiorul unui orificiu, fie intrarea propriu-zisă. Pragul intrării principale în *praetorium*, pe latura estică are un pavaj din pietre legate cu mortar, peste care s-a montat un strat acoperit cu lespezi mari de piatră. *Praetorium*-ul mai are o intrare pe latura nordică, semnalată doar de pavajul care face legătura cu alea ce îl flanchează pe latura nordică, pentru că zidul în zona respectivă a fost distrus. În fața laturii de nord și de sud ale *praetorium*-ului se află două alei: *via latera praetorii sinistra* și *via latera praetorii dextra*, care se uneau probabil în spatele clădirii, cu *via decumana*. La capătul vestic al *viei latera praetorii sinistra* s-a descoperit un bazin rezervor, construit din piatră și cărămidă alternativ, așezată oblic, fiind placat la bază cu pietre și cărămizi de formă dreptunghiulară.

În *praetora sinistra* se află o clădire destinată colegiului militar la care vechile săpături nu au atins nivelul antic. Interiorul a fost umplut cu un strat de nisip cu granulație mare, în scopul nivelării terenului, probabil în vederea pavării. Zidăria s-a păstrat numai la temelie pe două rânduri de lespezi unde s-a putut observa că pe alocuri sunt legate cu mortar.

Fața interioară a zidurilor acestui edificiu este prevăzută cu pilaștrii construiți în aceeași tehnică, având același număr și aceeași poziție pe laturile lungi. Este de remarcat că această clădire nu are nici o intrare spre *via praetoria*, în schimb zidul paralel are o intrare pavată cu un prag care se continuă cu o mică alee de acces la *via praetoria*. Cu excepția laturii dinspre *via praetoria*, edificiul este înconjurat de un pavaj de piatră.

Referința la funcția îndeplinită de elementele arhitectonice din interiorul clădirii, care pare să fi fost o sală de adunare, se pot face doar supoziții. Bazele rectangulare din centru puteau servi pentru montarea unor coloane din lemn care ar fi susținut partea centrală a acoperișului, probabil tot din materialul lemnos, despărțit în două ape. Presupunem că acest schelet de lemn era acoperit cu țigle

datorită numeroaselor fragmente de țiglă căzute în interior, mai ales pe latura estică.

În *praetentura dextra* se află urmele a două construcții indicate de pietre izolate colineare. În interiorul acestei încăperi s-a atestat prezența unor podele de cărămidă pisată și bătută și, în unele zone, a unor alei de acces spre drumurile principale. În latura *praetoriei dextrum* apare traseul peretelui estic al celei de-a doua clădiri, având peretele nordic marcat de o intrare cu un unic pasaj care face legătura cu aleea de pe latura nordică a *praetorium*-ului. În latus praetorii sinistrum a existat foarte probabil o baracă simetrică în interiorul căreia au apărut resturi dintr-un paviment de cărămidă.

Ca element nou la exteriorul incintei nordice, spre malul Oltului, a apărut o platformă ieșind din zid, având foarte probabil funcția de suport pentru amplasarea unei mașini de luptă montată pe un soclu nu prea înalt.

Ca material epigrafic, cea mai de seamă descoperire este inscripția sticlarului Menophanter (pe fundul unei cupe) și alte câteva fragmente de piatră sau ceramică. Descoperirea ulterioară, după 1970, a unei cărămizi cu ștampila legiunii a V-a Macedonica și a unei monede emise de împăratul Gordian al III-lea rămân pentru noi ca nesigure.

Pe întreaga arie a castrului se constată un strat negru de lemn ars sau putrezit, din care s-au cules 16 monede (de la Traian la Severus Alexander). Ca descoperiri mai importante se menționează un fragment de coif, vase *terra sigillata* (printre reprezentările de pe aceste vase putem menționa pe Apollo, un călăreț și măști în relief) și monede emise de înmărații Hadrian, Antoninus Pius, Septimius Severus și de Iulia Mamaea. Din domeniul armamentului, de o importanță aparte sunt săgețile, de două tipuri: sirian și elenistic, lănci, vârfuri, lame, pandantive militare, aplici de harnașament, ținte ș.a.

La est de „Masa lui Traian”, pe un pisc aflat la circa 300 metri față de Olt, se află „turnul lui Teofil”, de formă circulară și mult deteriorat. A fost un post militar de pază și securizare pe valea Oltului.

Săpăturile de la Arutela au dus la concluzii importante istorico-arheologice. La venirea romanilor exista acolo o așezare dacică ce și-a prelungit existența și sub stăpânirea acestora. Castrul prezintă un singur strat de locuire, databil între anii 138-235 d.Chr., când a fost distrus de o inundație a Oltului în partea vestică. După aceea s-a folosit ca necropolă și loc de adăpostire. Clădirile din bârne au fost incendiate sau au putrezit. În tot timpul a servit și ca *mansio* în defileul Oltului. După 235 d.Hr. se presupune că s-a ridicat un alt castru în zonă.

În concluzie, castrul Arutela se bucură de a fi cea mai importantă fortificație romană din jurul masivului Cozia, datorită importanței strategice pe care a avut-

o, fiind punctul prin care se controla intrarea și ieșirea din defileul Cozia, principala cale de legătură a Daciei Inferior cu Dacia Superior.

BIBLIOGRAFIE

***, *Istoria Românilor*, vol.I, București 2001

Tudor, Dumitru, *Oltenia romană*, București 1978

Vlădescu, Cristian M., *Armata romană în Dacia Inferior*, București 1983.

Vlădescu, Cristian M., *Fortificațiile romane din Dacia Inferior*, Craiova 1986.

Fig.1. Castrul Arutela. Vedere dinspre interior. *Porta praetoria*

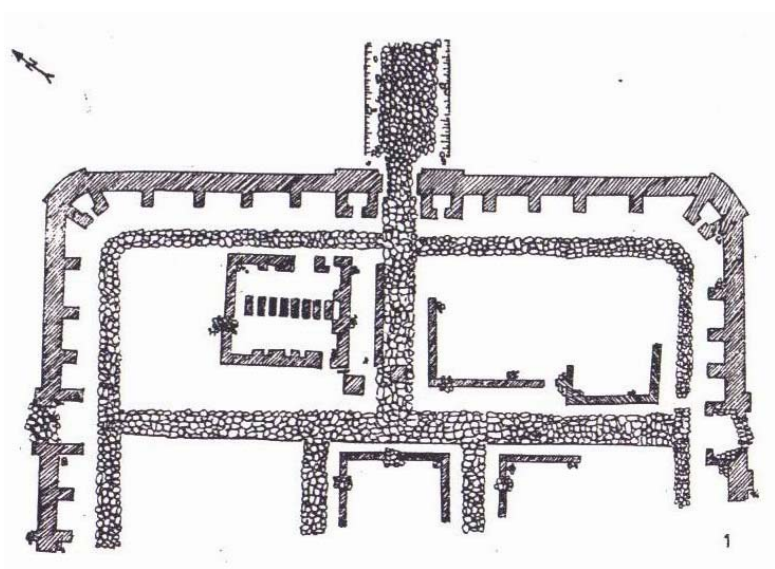

Fig.2. Planul castrului Arutela

Santierul arheologic de la Roșcani (jud. Hunedoara),
campaniile 2002-2003

Stăniloiu Călin

Șantierul arheologic este exploatat în localitatea Roșcani, aparținătoare comunei Dobra, județul Hunedoara. Satul este așezat la poalele munților Poiana Ruscăi, desfășurându-se de-a lungul cursului mijlociu al pârâului Dobra (afluent pe partea stânga a Mureșului), la confluența a două zone geografice și etnografice, Banatul și Pădurenii Hunedoarei, element ce influența și influențează toate aspectele vieții populației aflate aici.

Satul este format din două nuclee – Roșcanii Mari și Roșcanii Mici. Actualul centru al localității se află în Roșcanii Mici, iar instituțiile și edificiile sunt localizate în Roșcanii Mari (biserica, casa parohială, școala). “Gruparea satului în două vetre este vizibilă și pe « Cartarea Iosefină » realizată între 1769 și 1773, cea mai veche hartă a Transilvaniei în care apare figurată această localitate...”

Astăzi localitatea se află într-o adevărată criză, în ceea ce privește identitatea, relațiile sociale și politice, asemănătoare elementelor crizei prin care trece societatea românească în totalitatea ei.

Așezarea este menționată pentru prima dată în anul 1491, perioadă în care este amintită ca familie nobiliară – familia Caba, ce este pomenită până în anul 1726, când apare un reprezentant al familiei cu atributul nobiliar “Roskani”. O altă familie nobiliară, atestată de la 1600, este familia Șindrea de Roșcani, ce primește, cu ocazia evenimentelor ce prilejuiesc Unirea înfăptuită de Mihai Viteazul la Alba Iulia, înnobilarea și blazonul. Această familie are o lungă continuitate, putând fi regăsită și astăzi aici, fiind în continuare o familie de bază, având un rol important în viața social-economică și cultural-administrativă a comunității locale, un bun exemplu fiind domnul ing.dr. Ioan Ovidiu Munteanu, cel ce a avut un mare aport la posibilitatea demarării unor activități arheologice în Roșcani.

În ceea ce privește viața culturală a comunității, amintim că este una foarte rodnică. Astfel în primul rând menționăm existența Asociației “Moralei Creștine” Roșcani, ce aduce un mare aport dezvoltării conștiinței culturale de aici prin implicarea sa, și implicit a comunității, în evenimentele mondene din județ, cum ar fi Festivalul Internațional de poezie, Festivalul dubașilor și alte multe manifestări. Aici încadrăm și sprijinirea de către domnul Ioan Munteanu a săpăturilor arheologice efectuate aici de către Conf.univ.dr. Zeno Karl Pinter, ce studiază biserica din Roșcani (biserica de secol XV și refăcută în anul 1766) și

secțiunii din jurul acestui edificiu. Cercetările și descoperirile duc la concluzia că aici a existat o așezare anterioară actualei biserici și ies la iveală o serie de obiecte în cele 13 morminte descoperite: piese de podoabă, obiecte de fier, ceramică, un obiect din os; un sistem de fortificație, val de pământ (formă ovală), în jurul bisericii, majoritatea aparținând arheologiei medievale. Observăm că din punct de vedere al arheologiei medievale există un bun material arheologic, ce face posibilă o mai amplă cercetare a potențialului istoric al localității.

Urmează, apoi, cercetările efectuate de către Prof.univ.dr. Sabin Adrian Luca, începute în anul 2002. Primul obiectiv vizat a fost zona carstică din împrejurimile localității Roșcani (zonă delimitată la nord de Pârâiele Voichii și Valea Mare, la vest de Valea Negrișorii și Pădurea Roșcaniu Mic, iar limitarea estică și sudică ce se află pe o linie ce unește Valea Iarsița și Pârâul Cășagului cu Râul Dobra, având o suprafață de 12 km²). Peșterile cercetate (Peștera de sub Măgură - aflată pe proprietatea domnului Ioan Ovidiu Muntean; Carstul din Cariera Pleșul - aflată pe cursul Râului Dobra; Peștera Roșcani - aflată la ieșirea Dobrei din dolomite; Peștera din cariera Baniu; Carstul din Valea Voichii) de unde apare un bun material speologic și arheologic, nu extrem de mare, dar semnificativ.

Periegezele efectuate în perimetrul localității au avut ca rezultat descoperirea unor bolovani mari de piatră cu posibile fasonări, în Măgura Roșcanilor, localizarea unui bazin fosilifer între localitatea Roșcani și Panc, în care apar destule resturi fosilifere (adunate de directorul școlii generale din Roșcani), cum ar fi moluște spongieri, corali și un topor realizat din piatră șlefuită (fără legături în ceea ce privește proveniența). Amintim și descoperirea, de către localnici, a două topoare, unul descoperit la moara aflată la intrarea sudică în localitate și celălalt în bazinetul natural, ambele în Râul Panc.

Șantierul arheologic propriu-zis a fost demarat pe dealul Cerăt, cu ajutorul unor echipe de profesori și studenți ai Facultății de Istorie și Conservare "Nicolae Lupu" Sibiu, sprijiniți și de demersurile autorităților și populației locale, în două sesiuni 2002-2003. Dealul se află în vestul localității, având o formă alungită și culmea ascuțită, aici ajungându-se pe un drum de aproximativ o jumătate de oră. În urma periegezelor efectuate pe acest deal s-a observat că pe partea vestică, la baza dealului se profilează două șanțuri (șanțurile nr. 1 și nr. 2), motiv pentru care se trasează, pentru început, secțiuni și casete de control stratigrafic:

Secțiunea S1/2002, trasată pe culmea dealului (20m lungime, 1m lățime, adâncime 0,30-0,50m), care nu scoate însă la iveală nici un material arheologic.

Secțiunea S2/2002, trasată către șanțul nr.1 (păstrând caracteristicile secțiunii S2), ce profilează șanțul nr.1 la o adâncime de aproximativ 1,60m, dar în care, din nou, nu apar materiale arheologice.

Tot pe acest deal apar o serie de movile, 44 la număr, cu o înălțime variabilă de 1 la 1,50m, diametru între 4 și 10m, care înconjoară dealul pe partea de sud, nord și nord-vest. Astfel s-a ajuns la concluzia existenței unei anume grupări: *grupare 1* (13 movile pe partea de nord), *gruparea 2* (6 movile spre baza dealului), *gruparea 2'* (6 movile pe partea de nord), *gruparea 3* (9 movile pe partea de nord-vest). Așezarea și forma movilelor ne duc la ideea că avem de-a face cu îngropări tumulare, însă păstrăm rezerve până la o cercetare mai amănunțită. În acest sens s-a pornit la efectuarea unor săpături arheologice sistematice, începând cu grupa 1.

Primul obiectiv cercetat este movila M4-gruparea1/2002 (înălțimea de 0,80 m și diametrul de 8m). Săpătura a fost abordată prin împărțirea movilei în sferturi, rezultând 4 casete, și păstrarea unui martor de 0,50 m. Săpătura s-a efectuat la adâncimea de 1m. În urma excavărilor, pe axul movilei s-a profilat, la adâncimea de 0,60 m, o aglomerare de pietre fasonate și clădite, o altă grupare, de dimensiuni mai mici, a apărut în partea vestică a obiectivului (casetă 2). Tot în sfertul 2 al movilei M4, s-au descoperit artefacte din piatră cioplită, aparținând primei părți a paleoliticului superior (roci cioplite din *opal de ceara*- calcedonie), dar cu o problemă în ceea ce privește corelarea spațială. În sfertul 4 (spre nord-est) s-a profilat o groapă, dispusă exocentric față de axul movilei, ce conține material litic de perioadă paleolitică.

În același timp s-a procedat la excavare movilei M7-grupa1/2002 (înălțimea de 1 m și diametrul aproximativ 8 m), urmându-se același procedeu aplicat movilei M4 - grupa1. În anul 2002 s-a finalizat doar sfertul 1 și s-a decopertat sfertul 3. În urma acestor săpături a fost descoperită o structură asemănătoare celei din movila M4-grupa1, dar, spre structura anterioară, nu mai apar blocuri masive clădite ci blocuri de piatră grupate.

În sesiunea Roșcani – august 2003, s-a procedat la curățirea casetelor excavate în anul anterior (movila M4 – grupa1/2002 și casetele 1 și 3 din movila M7 – grupa1/2002), apoi trecându-se la degajarea casetelor 2 și 4 și finalizarea casei 3 din movila M7 – grupa1. În urma săpăturilor s-a profilat mai clar structura bolovanilor conturați în caseta1 (la adâncimea de 0,80 m pe axul movilei M7. Din cauza lipsei altor materiale s-a hotărât adâncirea casetelor cu 0,20m, însă în urma acțiunii a apărut material steril.

După cum se poate observa, materialul arheologic este puțin, dar dispunerea și modul de construire al movilelor arată existența unei activități intenționate a

omului și concluzionăm prin ideea că o mai bună cercetare a acestor “movile” va duce la lămurirea caracteristicilor istorico-arheologice a acestor grupări. Astfel zona Roșcani rămâne în continuare o zonă ce ar putea furniza material istoric pentru multe generații.

Mulțumiri, domnului Prof.univ.dr. Sabin Adrian Luca, pentru materialul pus la dispoziție, element ce a putut face posibilă redactarea acestui articol.

Bibliografie:

Zeno Karl Pinter, *Rošcani. Biserica monument istoric*, Deva 2001.

Ilie Moise, *Introducere la Cartea Roșcanilor*, Deva 2000.

Echipa arheologică de la Roșcani împreună cu bunele noastre gazde,
membrii familiei Munteanu

Santierul arheologic Hunedoara- Grădina Castelului
(campania iulie-august 2003)

Dăvîncă Diana-Crina

Din punct de vedere topografic, zona unde este situat punctul arheologic desemnat sub toponimul *Grădina Castelului* se află în apropierea *Castelului Corvineștilor*, pe partea sudică a platoului, pe un munte din calcar dolomitic. Cercetările arheologice sistematice au fost inițiate de I. Andrițoiu și T. Mariș în anii 1980³³. Activitatea a fost reluată începând cu anul 1996, grație colaborării dintre Universitatea L. Blaga din Sibiu, Catedra de Istorie Antică și Medievală (apoi și Institutul pentru Cercetarea și Valorificarea Patrimoniului Cultural Transilvănean în context European) și Muzeul „Castelul Corvineștilor” din Hunedoara.

Stratigrafia sitului surprinde locuiri din paleolitic, neolitic, eneolitic, epoca bronzului, Hallstatt, perioada dacică, epoca medievală și modernă.

În anul 2001- când se continuă cercetarea unor secțiuni mai vechi, sunt descoperite 6 morminte de inhumatie, între care unul triplu și unul dublu, aparținând unei necropole mai vaste. În campania din vara anului 2002, finalizarea cercetării suprafeței S IV /2001-2002, a furnizat descoperirea unor complexe aparținând culturii Basarabi, în primul rând un mormânt de inhumatie în groapă, cu pereții arși înainte de depunerea defunctului³⁴.

În cele ce urmează, ne propunem să aducem în discuție, campania arheologică desfășurată în lunile iulie- august 2003³⁵:

1. Amplasarea suprafețelor

Au fost trasate un număr de 12 suprafețe, notate de la S6 la S17 și între care suprafețele S 6 – S9 și S12 au fost dispuse la estul tronsonului sudic al secțiunii S1/ 2001-2002, celelalte (cu excepția S14), fiind amplasate la vest de aceasta.

---

³³ S. A.Luca, *Contribuții la istoria veche a Hunedoarei...*, Hunedoara, 1999, p.14.

³⁴ www.archweb.cimec.ro; www.cimec.ro.

³⁵ Materialul inedit se publică cu acordul coordonatorului științific al șantierului, S. A. Luca, și a responsabililor de șantier, V. Sîrbu, C. Roman și D. Diaconescu, cărora le mulțumim și pe această cale pentru tot sprijinul de care ne-am bucurat din partea domniilor lor.

2. Stratigrafia

În ceea ce privește suprafețele S6 – S9, depunerile arheologice sunt extrem de firave, stânca nativă fiind acoperită, în mare parte, direct de un nivel subțire de praf, provenit de la combinatul siderurgic, uneori acest praf suprapunând un nivel, de culoare neagră, granulos, ca și textură, ce avea în conținut puține fragmente ceramice și resturi osteologice.

3. Complexele

Cele mai importante complexe au fost identificate în S8, S10, S13, S15, S16, S17 și aparțin culturii Basarabi și fazei clasice a civilizației dacice și constau atât din depuneri de oseminte umane cât și din depuneri de bunuri.

În ordinea descoperirii, menționăm în S8/ 2003, complexul numerotat C25, aparținând perioadei dacice, constând dintr-o depunere de obiecte (brățări, nasturi, verigi), în marea lor majoritate din bronz, depunere efectuată direct pe blocuri de dolomit calcaros, aflate deasupra stâncii native, pe marginea unei falii ce trecea transversal peste suprafața săpată.

Pentru S10/ 2003, au fost excavate 3 complexe, respectiv două depuneri de vase, aparținând culturii Basarabi și un complex funerar, de perioadă dacică. Ultimul complex menționat, denumit C26, conținea un decedat, depus pe o lentilă subțire (cca. 2 cm), de culoare brun-cenușiu, lentilă care suprapunea stânca nativă, ce formează o pantă puțin accentuată, cu cădere spre est. Corpul, orientat NNE-SSV, era așezat pe spate, cu brațele pe lângă corp. Oasele craniului erau tasate; bazinul, bine conservat, avea în prelungire, oasele picioarelor, căzute/ depuse pe stânga. Singura piesă de inventar, respectiv o fibulă este plasată sub clavicula umărului stâng.

În cazul S13 / 2003, s-au excavat 3 complexe, dintre care cel denumit C30, aparține epocii dacice. Depunerea umană este orientată NE-SV, adâncimea maximă a complexului fiind de 0,32 m. Încă de la – 0,22 m, defunctul era acoperit cu blocuri mai mari de piatră decât cele care alcătuiesc linia care delimitează nivelurile 2 și 3, cât și cu fragmente ceramice Basarabi, antrenate o dată cu amenajarea locului înhumatului; de remarcat faptul că, în colțul suprafeței, apar blocuri de dolomită de mari dimensiuni, care marcau probabil această depunere.

Privirea este orientată spre est, corpul fiind depus pe spate, ușor stânga, picioarele fiind puțin flexate. Oasele bazinului au fost foarte prost păstrate, având aspect făinos. Oasele mâinii drepte sunt extreme de prost conservate, în schimb

părți din brațul drept s-au conservat relativ bine. Oasele labelor picioarelor nu au putut fi observate.

Starea de conservare este relativă bună. De la baza părții stângi a mandibulei a rezultat o piesă de bronz cu un decor în formă de zig-zag incizat pe corp.

Pentru S15/ 2003, au fost excavate două complexe, de perioadă dacică (C33, C34). Primul dintre acestea, reprezintă o depunere umană, acoperită din loc în loc cu fragmente de calcar dolomitic, bine păstrată, din inventarul căreia a fost recuperat un fragment de colan de fier. Al doilea complex (C34), s-a conturat ca o aglomerare de oase fărâmițate de animal, în cuprinsul cărora au fost depuse piesele de inventar.

Pentru S15/ 2003, au fost excavate două complexe, de perioadă dacică (C 33, C 34). Primul dintre acestea, reprezintă o depunere umană, acoperită din loc în loc cu fragmente de calcar dolomitic, bine păstrată, din inventarul căreia a fost recuperat un fragment de colan de fier. Al doilea complex (C34), s-a conturat ca o aglomerare de oase fărâmițate de animal, în cuprinsul cărora au fost depuse piesele de inventar.

4. Importanța descoperirilor

Acest perimetru s-a constituit ca un loc sacru, atât în vremea culturii Basarabi cât și în perioada dacică.

Cu privire la necropola menționată, trebuie să precizăm și faptul că defuncții par să fi fost depuși pe două aliniamente, cu mici devieri pe direcția NE- SV; defuncții au fost depuși în mici alveolări existente în calcarul dolomitic. Poziția lor nu a putut fi precizată; unii copii au fost depuși în decubit dorsal, alții pe partea stângă sau dreaptă, având orientări diverse. Deși deocamdată lipsesc analizele antropologice, se presupune că defuncții aparțin tipului infans I. Inventarul cuprinde accesorii vestimentare, databile în a doua jumătate a secolului I și prima jumătate a secolului II p.Chr. Considerarea acestei incinte ca loc sacru are la bază mai multe considerente: în primul rând toți defuncții sunt copii; nu există norme de depunere și orientare; s-a practicat doar ritualul înhumăției; scheletele au părți lipsă; s-au folosit alveolările din stâncă; se constată prezența unui bogat inventar de corp, în timp ce vasele ceramice sunt aproape absente; un alt aspect important este prezența unor depuneri de arme la copii foarte mici.³⁶

Pentru ultima perioadă discutată, și anume cea dacică, importanța descoperirilor crește avându-se în vedere tipul de descoperire (incintă sacră cu

³⁶ www.archweb.cimec.ro; www.cimec.ro.

depuneri de copii), complexitatea situațiilor arheologice și bogăția obiectelor de inventar.

Constantin Daicoviciu
(1898-1973)

Mădălina Gîscă

S-a născut la 1 martie 1898 în comuna Caravan (județul Caransebeș). Școala elementară a făcut-o în satul natal, iar liceul la Lugoj și Caransebeș. Studiile universitare le-a urmat la Universitatea din Cluj între anii 1918-1922, obținând licența *magna cum laudae* în filologie clasică.

După studiile universitare făcute la prima universitate din Transilvania unită cu patria-mamă, Constantin Daicoviciu a fost numit în toate gradele carierei universitare și științifice, până la marea răspundere de rector al vechii sale *alma mater* și de director al Institutului de Istorie Romană din Roma, membru al Institutului arheologic German și al Institutului Internațional de Arheologie Clasică, laureat al premiului “Herder”, președinte al secției istorice al Academiei și membru al prezidiului Aca-

demiei de Științe Sociale și Politice, fost ministru adjunct al Ministerului Învățământului și Educației Naționale, deputat în Marea Adunare Națională și membru al Consiliului de Stat al țării, acestea sunt doar unele din etapele carierei sale didactice, științifice și politice în țară și în străinătate.

Începând de la primele sale studii publicate în Anuarul Scolii Române din Roma și în primele numere ale revistei „Dacia”, lumea științifică și-a putut da seama că în persoana tânărului cercetător din Cluj apăruse o nouă forță destinată să ridice prestigiul științific al învățământului nostru superior și al științei românești. Studiile istorice se învechesc repede, e suficient să apară noi documente pentru ca interpretări mai vechi să nu mai fie valabile. Cu toate acestea, cele 2 studii publicate de Constantin Daicoviciu acum aproape o jumătate de secol, *Gli italici nella provincia Dalmatia* și *Fouilles et recherches a Sarmizegetusa*, și-au păstrat și astăzi întreaga lor valoare, tocmai pentru că erau rodul unei analize critice severe și al unor îndelungate și metodice cercetări. Tot ceea ce a publicat el în continuare între cele 2 războaie mondiale de pe uram cercetărilor personale efectuate în cele mai variate domenii ale istoriei și culturii Daciei Romane, a constituit an de an noi materiale și noi concluzii pentru opera sa

capitală, "Transilvania în antichitate". Publicată într-o formă sintetică în 1938, lărgită, restructurată și îmbogățită în cele 3 versiuni ulterioare în limbile franceză, germană și italiană, aceasta este opera care a rămas fundamentală în istoriografia națională și internațională.

Cercetarea teoretică a fost dublată de activitatea de teren, prin săpături, cercetări și recunoașteri arheologice. Între 1924-1936 a executat vaste săpături în ruinele orașului Sarmizegetusa, a efectuat săpături în castrul roman de la Micia și a întreprins o serie de periegeze în Banat.

Între 1937-1939 a efectuat recunoașteri pe *limes*-ul nord-vestic al Daciei și a întreprins săpături la Porolissum.

An de an au fost publicate rapoarte preliminare de săpături, comunicări despre descoperirile importante ca inscripția DECEBALUS PER SCORILLO de pe un vas de lut. A publicat de asemenea monografia cetății dacice de la Piatra Roșie, menită a fi prima dintr-o lungă serie de asemenea monografii. Principalele rezultate și concluzii istorice ale săpăturilor din cetățile dacice au fost comunicate în Occident, fie prin publicații în limbi de circulație universală, fie la congrese sau consfătuiri internaționale. Ele au trezit peste tot un interes deosebit pentru civilizația înaintată a dacilor.

Constantin Daicoviciu și-a legat pentru totdeauna numele de aceste cercetări.

Lista abrevierilor bibliografice

Banatica	- Banatica, Reșița
Pontica	- Pontica, Constanța
SCIV	- Studii și Cercetări de Istorie Veche, București
SCIVA	- Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie, București
MCA	- Materiale și cercetări arheologice, București
Symposia Thracologica	- Symposia Thracologica, București
TD	- Thraco-Dacica, București

Pe coperta 1, Ritonul de la Poroina Mare, jud Mehedinți

